ВІД ПРИПЛИВІВ

К А Т А Л О Г

ДО ВІДПЛИВІВ

Олександр Галенко, завідувач сектора досліджень цивілізацій Причорномор'я Інституту історії України НАН України, розпочинає передмову до українського видання Чарльза Кінга «Історія Чорного моря» з речення: молоді країни і нації мають властивість обмежено дивитись на своє минуле — без прив'язки до людської історії.

«Український провінціалізм — один із трьох страшних ворогів українського відродження».

— Юрій Шевельов, «Москва, Маросєйка», 1954

Провінціалізм тут — не географія, а спосіб мислення: замкнутість на собі, невміння бачити себе частиною ширшого світу та його історії.

Чорне море — один із способів цю вузькість подолати. Його береги пам'ятають імперії, його дно зберігає артефакти цивілізацій, його утворення — сама легенда: Середземне море перелилося крізь землю і заповнило прісноводне озеро солоною водою, так з'явилася Босфорська протока. Море, як і руїни, є простором після-життя — шаром, що має потенціал стати фундаментом.

Саме тому дослідження Чорного моря — підводна археологія, екологія, вивчення простору — є критично важливими. І саме тому вони сьогодні під загрозою: поруч із експедиціями науковців стоїть війна, замінованість простору, неможливість працювати.

Це обмеження і показало нам інший вхід. Якщо пізнавати минуле для теперішнього стає важче — можна запросити до роботи з науковцями митців: майстрів метафори й уявного світу. Саме про це — наша резиденція і цей каталог.

Тетяна Тадай

ТОЧКА «ЧАРЛІ»

Точка «Чарлі» — координата в північній Атлантиці, де одеські метеорологи посеред штормів і багатометрових хвиль вели спостереження за народженням циклонів та визначали їхню енергію, швидкість, напрям руху. Ці спостереження допомагали спрогнозувати погоду та попередити світові метеоцентри й судна в морі про наближення небезпеки.

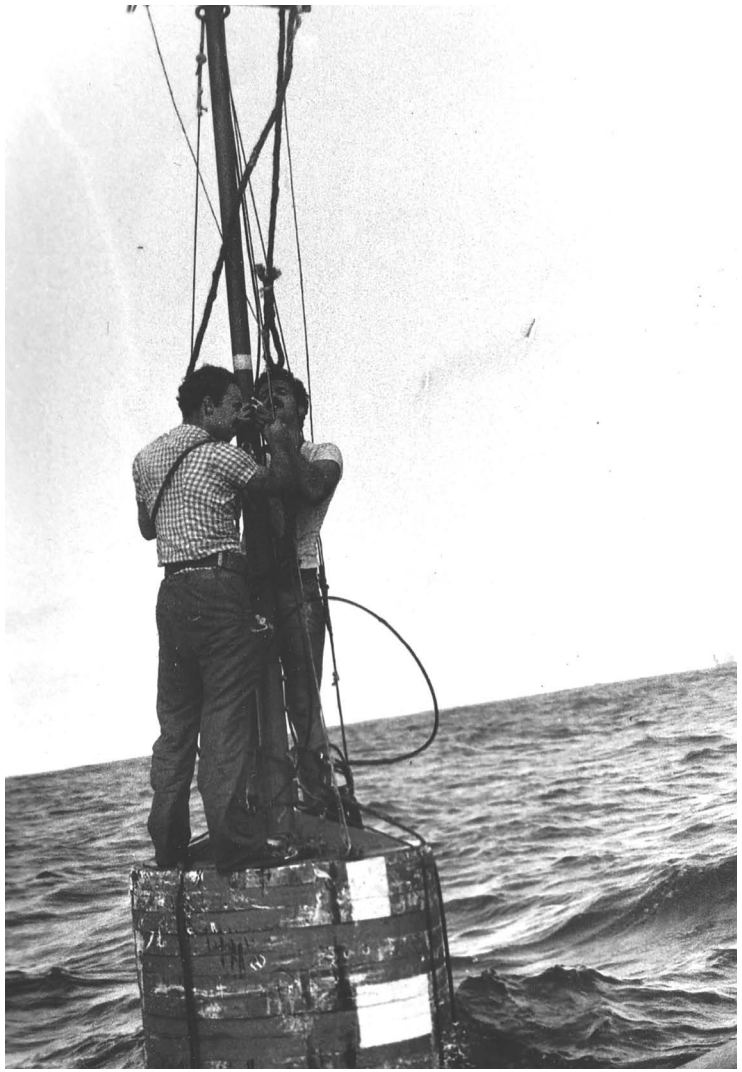
«Чарлі» походить від міжнародного позначення океанських погодних станцій літерами латиниці — «C» (Charlie у фонетичному алфавіті НАТО). Метеорологи Одеського відділення Державного океанографічного інституту (тепер це Український науковий центр екології моря), працюючи пліч-о-пліч із західними колегами, називали цю координату точкою «Чарлі», хоч у географічному сенсі це зовсім не точка, а квадрат площею 100 км^2, за межі якого науково-дослідницьке судно мало право вийти лише за надзвичайних обставин — для порятунку екіпажів суден і літаків, що зазнали лиха в океані.

Науково-дослідницькі судна були справжніми лабораторії на плаву, де можна проводити океанографічні, метеорологічні, гідрохімічні й інші геофізичні дослідження у тривалих експедиціях — понад три місяці!

Чергові екіпажі в точці «Чарлі» передавали світовим метеоцентрам дані про температуру й вологість повітря, напрям і швидкість вітру, про стан океану: температуру води, солоність та комплексний хімічний склад.

Синоптичними картами, створеними на основі цих спостережень, користувалися моряки та рибалки. Промисловому флоту вони допомагали визначати райони скупчення риби, торговельному й пасажирському — прокладати найбезпечніші та найбільш економічно вигідні маршрути, оминаючи штормові зони. Це дозволяло заощаджувати значні ресурси й час. Дані також надходили у військові відомства.

Спостереження в точці «Чарлі» тривали з 1975 по 1990 рік.

↑ → Проведення пусконалагоджувальних робіт на океанографічному бую.

↑ Встановлення автономної буйкової станції (АБС) на НДСП «Мусон», 1972 р.

↑ Океанографічний загін НДСП «Мусон», 1975 р.

← Перший капітан НДСП «Мусон» А. Голяк, 1970 р.

↓ Науково-дослідне судно погоди (НДСП) «Мусон»

↗ У перші два роки директор, а надалі начальник океанографічного відділу ОдВ ДДОІ Радомир Ростиславович Белевич (95 років, проживає в м. Кальпе, Іспанія).

↑ Підготовка розети опускного пристрою «Гідрозонд» до роботи, А. Матвєєв, І. Рубан.

↑ Визначення кольоровості морської води, І. Рубан. НДС «Володимир Паршин», 2005 р.

↑ Старший помічник В. Чаплигін під час прокладання курсу.

↑ Флагманський хімік Ю. Зарубін під час визначення концентрації кисню.

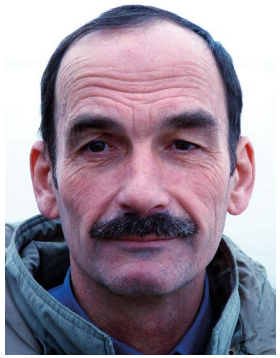

↖ Штурманська вахта на НДС «Володимир Паршин», 2005 р.

↙↗ Відбір проб донних ґрунтів, НДС «Володимир Паршин», 2005 р.

↑ Флагманський морський геолог Георгій Георгійович Золотарьов, увійшов до списку 100 найкращих геологів України.

↑ Ю. Зарубін під час відбору проб морської води.

↑ НДС «Володимир Паршин» на завершальній стадії ремонту в Одеському СРЗ, 2005 р.

← Встановлення АБС, 1970-ті роки.

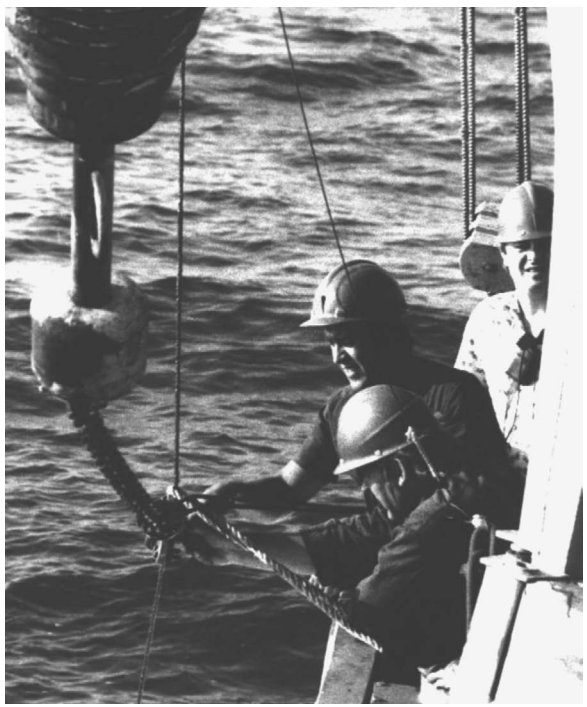
← Океанологи В. Максаков,
С. Крамаренко та А. Шубенко
в судновій бібліотеці.

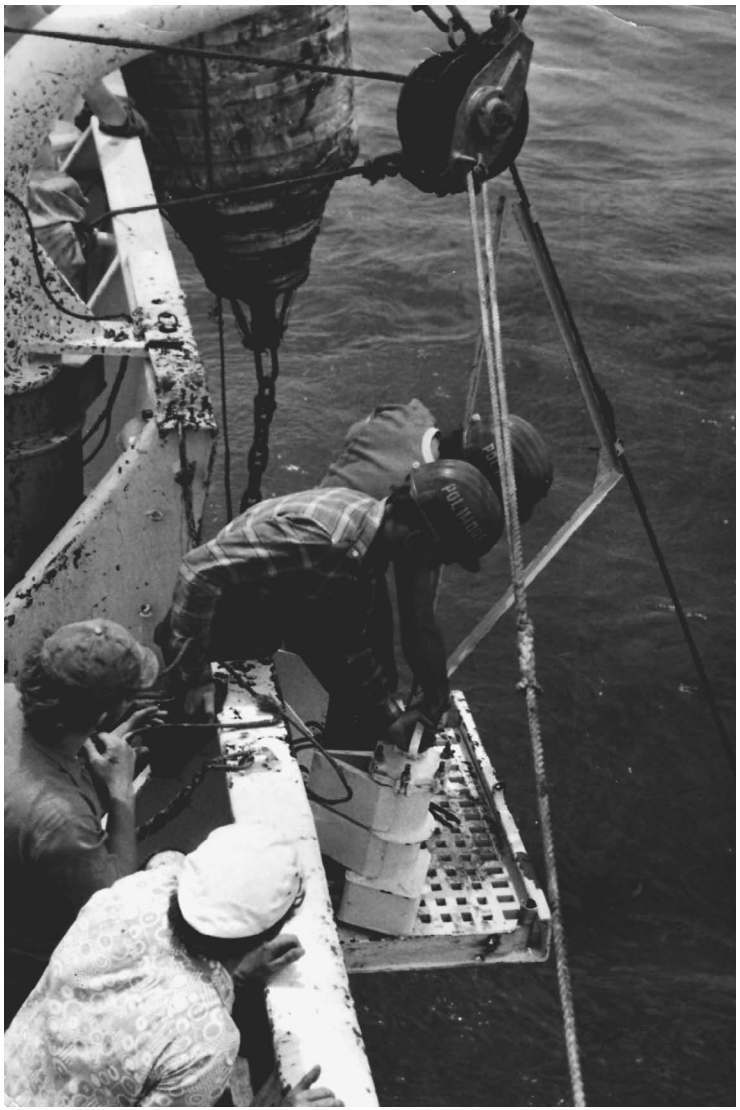

↑ Океанографічний загін НДСП «Віктор Бугаєв», 1975–1976 рр.

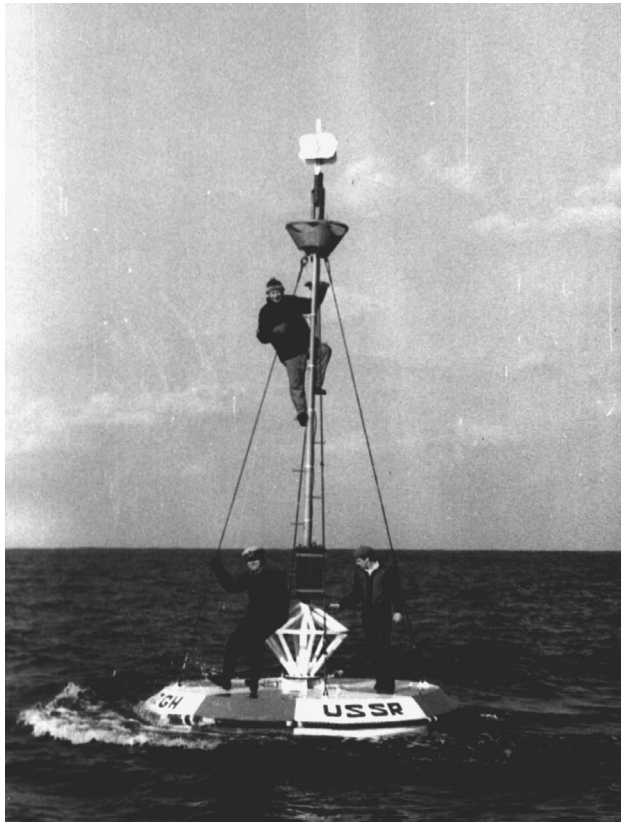

↖ Всевидяче око.

←↑ Встановлення АБС на НДС «Яків Гаккель», 1970-ті роки.

↑ Ігор Олександрович Лизлов (1918 р.н.) під час встановлення
експериментального океанографічного буя на Гольфстрімі, 1978 р.

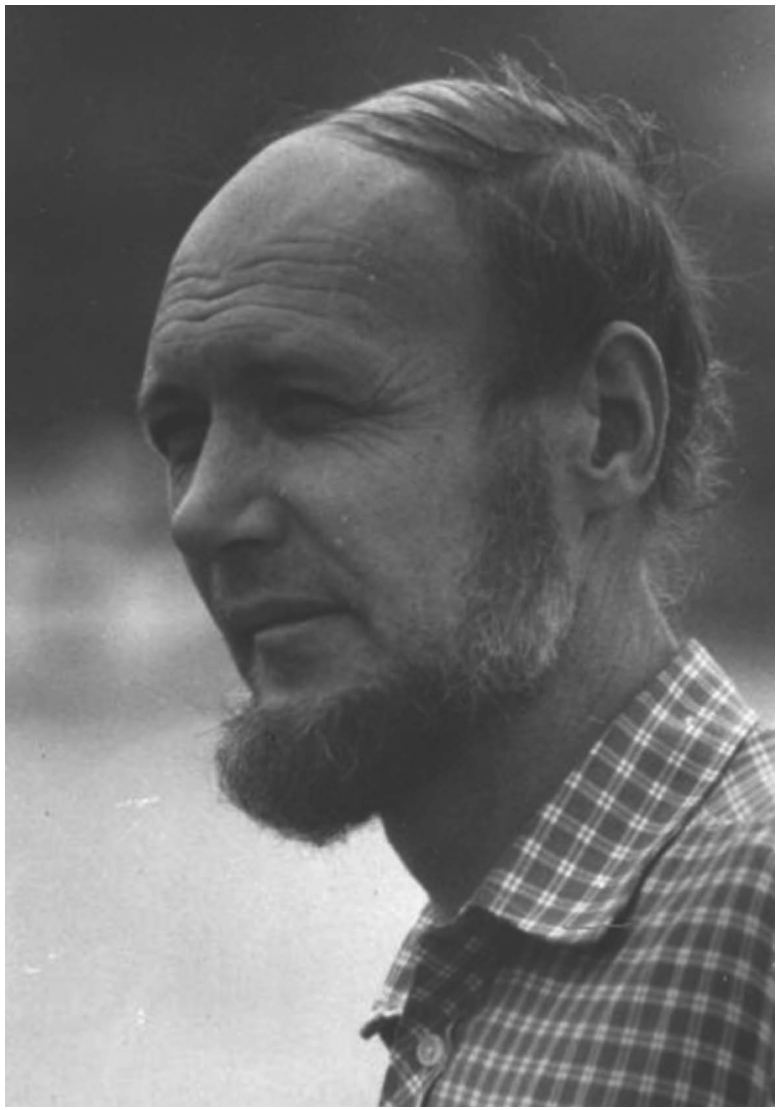

↑ На португальських гарматах
на острові Горе́, порт Дакар, 1974 р.

↑ Капітан А. Суворов на НДС «Яків Гаккель», 1977 р.

↑ Флагманський начальник радіостанції А. Тарасов, 1977 р.

→ Заступник капітана з наукової роботи НДС «Яків Гаккель» Сергій Борисович Процеров, 1978 р.

↓ Океанографічний загін НДСП «Пасат», начальник С. Герасимов, 1980-ті роки.

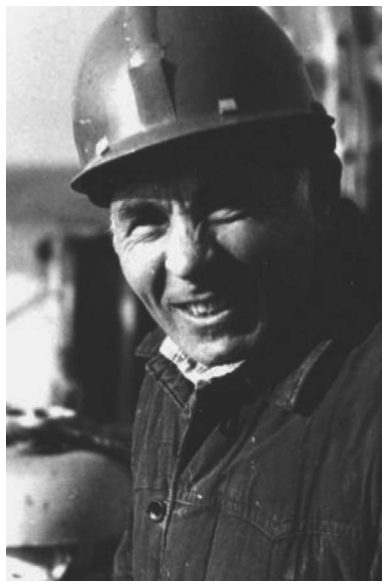

↑ Частина екіпажу НДСП «Віктор Бугаєв» на Бермудських островах, 1970–80-ті роки.

↑ Капітан НДС «Яків Гаккель», 1982 р. Наприкінці 1980-х і в 1990-ті роки — начальник бази експедиційного флоту ОдВ ДДОІ.

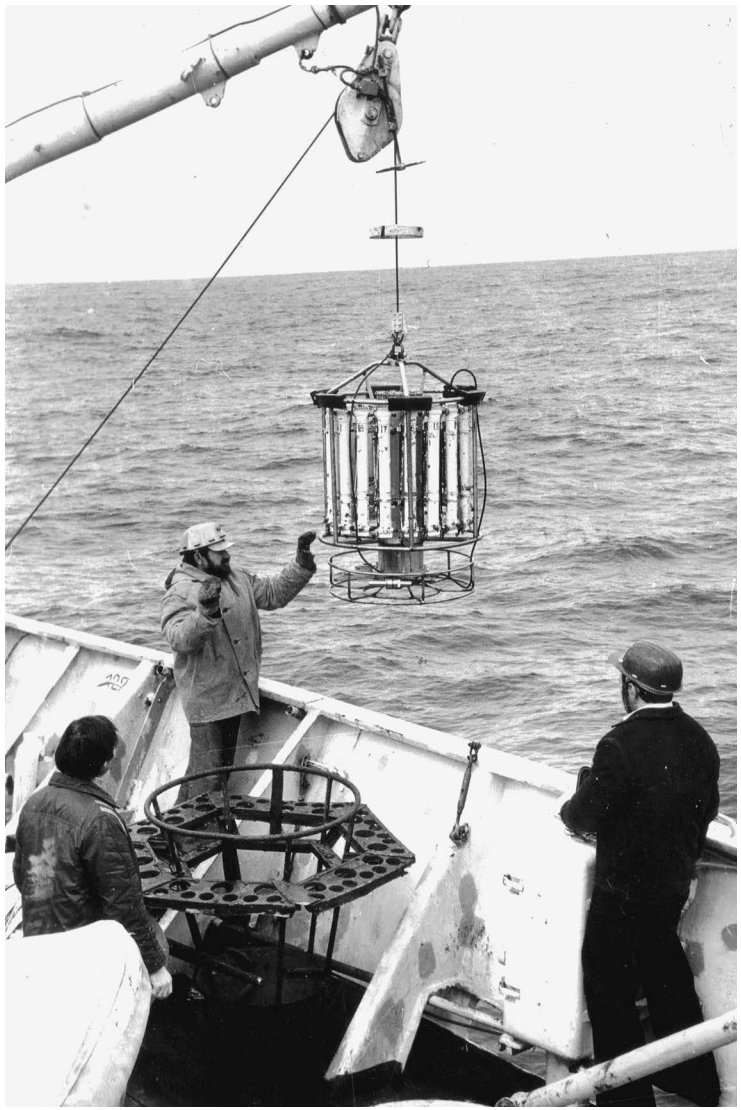

↑ Почесний працівник морського флоту, заступник капітана з наукової роботи НДС «Яків Гаккель» Тригуб Василь Григорович, 1980-ті роки. (Живий, відносно здоровий, сповнений енергії; 14 січня 2026 р. виповнилося 99 років).

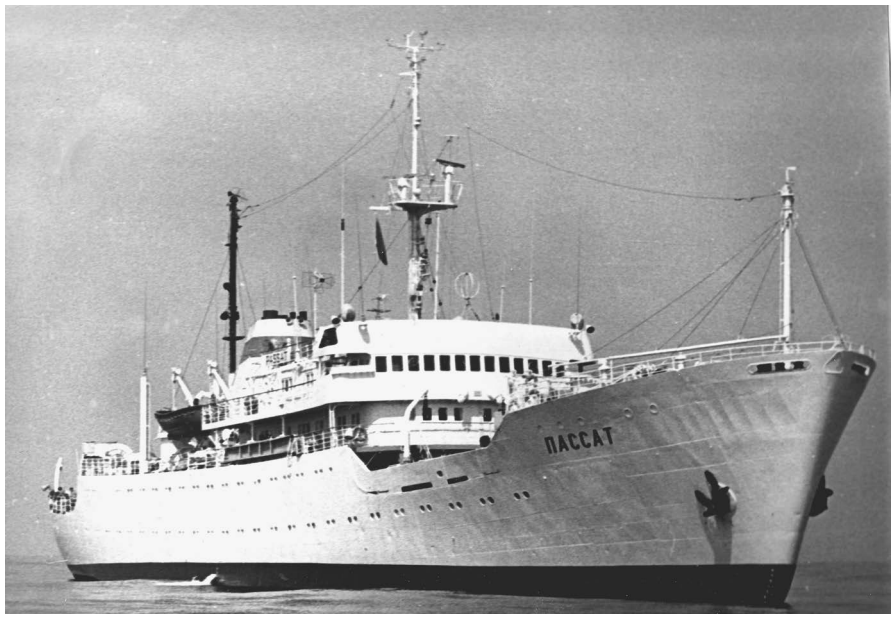

↑ Встановлення АБС, 1970–80-ті роки.

↑ Виконання океанографічного зондування, 1980-ті роки.

↑ НДСП «Пасат».

→ Виконання океанографічних робіт на НДСП у штормову погоду.

↑ Ніс міцний, витримає.

ДЕНЬ НЕПТУНА

Під час проходження екватора на судні з'являвся Нептун зі своєю свитою. До оточення Нептуна входять: русалки, чорти, пірати, лікар, астролог, ворожка.

Згідно з усталеними традиціями, моряки, які вперше перетинають екватор морем чи океаном, повинні пройти обряд посвяти.

Сценарій:

1. Новачок постає перед Нептуном. Моряки доповідають Нептуну про новачка, потім його голять, «лікують» і дають нове ім’я (псевдонім).

2. Після цього, за наказом Нептуна, новачок, якого квапляють чорти, пролазить крізь «чистилище» — довгий мішок без дна, що утворює трубу, де його вимазують сажею та мазутом.

3. Чорти ставлять «печатку» на найвиднішому місці новачка й кидають його в купіль, де він миється, після чого йому вручають документ (грамоту) про перетин екватора.

↑ НДСП з вертольота.

→ Встановлення АБС на НДСП
«Ернст Кренкель», 1974 р.

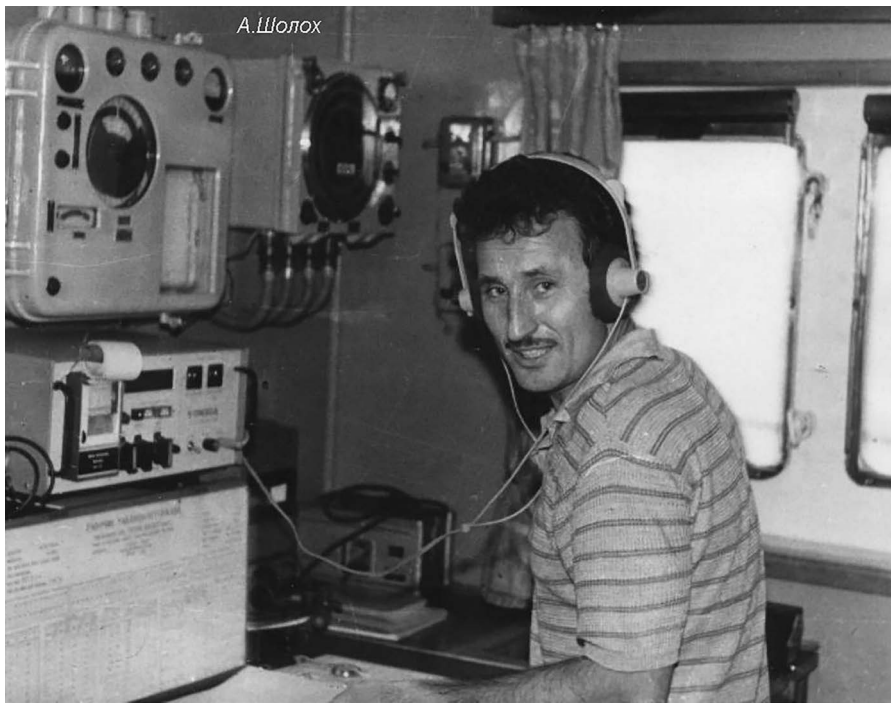
↑ Перекур, океанографічний загін НДСП «Ернст Кренкель», начальник В. Шаталов, 1973 р.

← Перехід екватора, Даная (С. Васильківський) чіпляється до моряків (Ю. Попов), 1974 р.

↑ Перекур, океанографічний загін НДСП «Ернст Кренкель», начальник М. Бондаренко, 1974 р.

↑ Флагманський старший помічник Анатолій Шолох, борт НДСП «Віктор Бугаєв», 1975 р.

↑ Океанографічний загін НДСП «Ернст Кренкель» перед встановленням АБС, начальник М. Бондаренко, 1974 р.

↑ Підготовка приладів для АБС, 1974 р.

↑ Екватор пройшли, НДСП «Віктор Бугаєв», 26 травня 1975 р.

↑ Перехід екватора, НДСП «Віктор Бугаєв», 26 травня 1975 р.

↑ Перехід екватора, НДСП «Ернст Кренкель» на шляху до Антарктики, 1997 р.

↑ Перехід екватора, НДСП «Ернст Кренкель» на шляху до Антарктики, 1997 р.

↑ → Перехід екватора, НДСП «Ернст Кренкель» на шляху до Антарктики, 1997 р.

↑ Перехід екватора, НДСП «Ернст Кренкель» на шляху до Антарктики, 1997 р.

↑ «Ернст Кренкель» на шляху до Антарктики, 1997 р.

АМОРЕ, МОРЕ, БІГ ХВИЛЬ

НАТАЛІЯ ДІКУЛ

Це місце, де закінчується земля і де земля почалась. Світ води існує поруч зі світом повітря. Місце, де вітри дмуть течіями, де вітання від кита киту летить швидше за літаки через Атлантику.

Це місто дитинства, що людина мала покинути, але без якого не може жити. Наскільки ми співзвучні та рідні, скільки в нас моря. Величні мегаполіси зі скла й бетону прокидаються кожен ранок, дивлячись на океан, вдихаючи зі свіжим бризом розбиту вщент об гальку хвилю. Вітер дме гребні до берега — здимаються твої чи мої груди. Карбон, фосфор та азот у клітиночках наших тіл — у такому ж балансі та пропорції, як в океані.

Темні води Чорного моря насправді трохи солоніші за людські сльози. Може, через те що ми плакали так багато? Текли людські страждання кривавими землями по обидва боки Дніпра, женучи зламані сподівання, найколючіші, найпекучіші обрáзи. Темні води Чорного моря несли зцілення від нерозрадного горя й біди або змивали провини та жорстокий біль.

Спостерігає і дихає узбережжя нашого чи то озера, чи то моря, що одним мізинчиком зчеплене з багатим Середземномор'ям: із його оливками та міфологією, винами та вулканами, кипарисами та самшитами. Одвічний старший брат прибиває хвилями до нашого берега частку свого життя, літнього й безтурботного, але весь той скарб падає на дно й залишається у глибоких спогадах, вкриваючи теплою солоністю розбиті античні кораблі з амфорами, розсипами золота, тонкими мачтами з напнутими, хіба що для риб, парусами.

Чорне море хоронить крейсери та міни, боронить береги. Не була його доля ані тихою, ані славетною. Не писали про його красу чи ласкавий характер. Але тому воно й миле, бо не має пихи чи самозакоханості. У холодний зимовий ранок, коли зводить пальці попри плюс на термометрі та шерстяний важкий светр, його рокіт кличе чесними кольорами й відвертою розмовою голосами чайок. У хорошу погоду несе хвилю з теплим запахом водорості, йоду чи ще чогось щемкого, зірваного з гачка, чи з усмішкою старого рибалки, чи з першим знайомством втомленого батька з просторим морем, яке змиває пил із серця.

Це моя родина, ми однієї крові. Солоні, як сльози, живі, як хвиля.

ІМ’Я МОРЯ

ПОЛІНА ПИСКУРЬОВА

Πόντος Ἄξεινος.
Πόντος Εὔξεινος.
Скіфське море.
Руське море.
Понтійське.
Козацьке море.
Karadeniz.
Qara deñiz.
Чорне море.

Колись його кликали Негостинним —
холодним, темним, чужим.
Воно ревіло бурями,
і люди боялися його голосу.
Та згодом прийшли ті,
хто навчилися не тікати від хвиль.
Вони збудували поселення на його берегах
і дали нове ім’я —
Гостинне море,
бо воно відкрило людям серце,
стомлене вирувати.
Коли вітер співав над дикими степами,
Теокріт, Сенека, Лукіан називали його Скіфським;
а потім — Руським,
Понтійським,
Козацьким, коли його хвилі несли човни до Києва.
І кожного разу воно було іншим,
але завжди — собою.
А потім його назвали Чорним.
Може, через чорну північ, може, через білий захід.
Може, за темні глибини,
де сплять кораблі й забуті імена.
А може — за спокій,
у якому чорніють якорі,
торкаючись води.
Воно — море, що носить у собі всі свої імена.
У кожному з них —
частинка племені, народу, часу.

Якби я була морем — день
Я бачила б, що люди — мої далекі родичі —
невидимі брижі у венах,
які б’ються в такт серцю,
наче маленькі течії, що прагнуть берега.
Я бачила б у кожному подиху, у кожній сльозі —
відгомін моєї солоної душі.
я бачила б малі моря, замкнені в тілі,
бо чую, як ваші хвилі кличуть мої.

Якби я була морем — ніч
Якби була морем,
я пішла б із цієї землі.
Забрала б усі озера, болота й річки,
що впадають у мене,
і зникла б туди,
де не чути кроків людей,
що забули, як дякувати воді.
Я сховала би свої хвилі
у місце, що не має берегів.
Лише тиша і порожнеча — мій останній приплив.

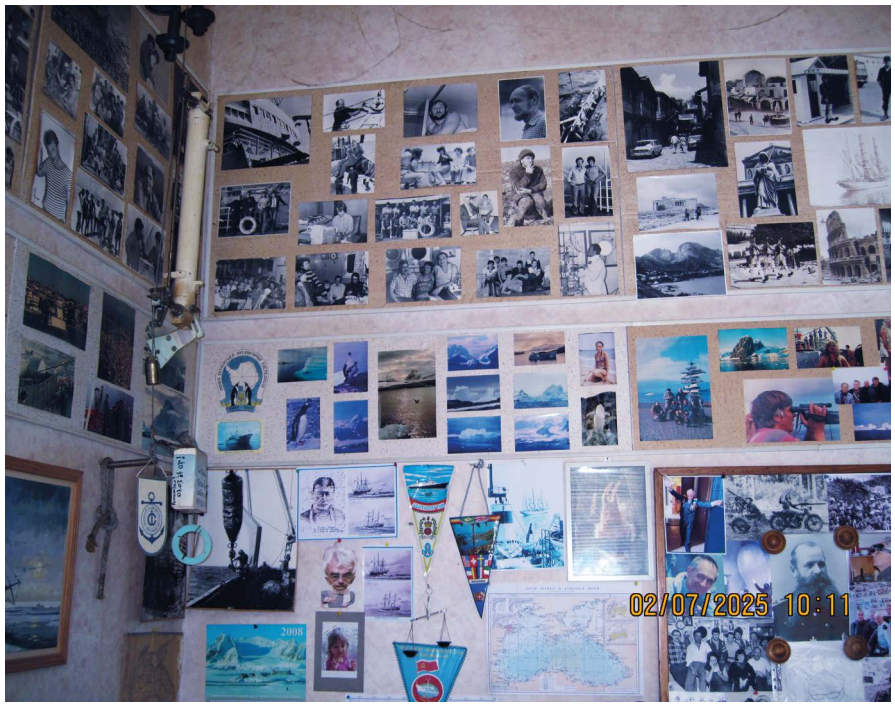
Якби я була людиною, щоб побачити море.

← ↑ Дорогі гості в лабораторії № 23 у 2025 році.

↖ ← ↑ Дорогі гості в лабораторії № 23 у 2025 році.

ВІЙНА І МОРЕ

ГАЛИНА МІНІЧЕВА

Будь-яка Особистість, яка ініціює вбивства або руйнування, рано чи пізно буде знищена Всесвітом, і їй ніколи вже не буде дозволено повернутися на шлях Розвитку і Світла. Немає більшого гріха, ніж замахнутися на чуже життя, але не менший гріх свідомо руйнувати живі системи нашого Земного Дому, до яких належить і Море. Морські простори служать нам і коморою, і їдальнею, і вокзалом, і лікарнею, і санаторієм, і сміттєвим контейнером, і полем бою, і кладовищем...

Цивілізований світ голосом ООН визнав, що океан є «системою життєзабезпечення людського суспільства». А всі внутрішні водойми і моря Європи взяті під охорону Водними рамковими директивами ЄС, з головною метою досягти для них «хорошого екологічного статусу». Європейська стратегія блакитного зростання, яка зараз отримує велику фінансову підтримку, зокрема і для Чорного моря, спрямована на економічні аспекти стійких взаємовідносин системи «Людина-Море». Але які аспекти наших взаємовідносин з Морем в той чи інший момент не ставали би пріоритетними, яку глибину зв'язків його Живої Сутності ми не осягнули б силою Розуму, всі ці поверхи активності сучасного суспільства повинні стояти на фундаменті Моралі. Без цього фундаменту вся складна багатоповерхова конструкція в одну хвилину складається, як картковий будиночок. Зараз ми на власні очі спостерігаємо це обвалення у зв'язку з подіями останнього часу, які розгорнулися в центрі Європи.

Ця війна є крайньою точкою на шкалі моральних відносин, що існують на нашій планеті. А ще є байдужість, неосвіченість, жага миттєвого прибутку за будь-яку ціну і багато людських гріхів, з якими ми ще не впоралися. І перш ніж розглянути, чим для нас стало Чорне море в тяжкі години випробувань, коли Україна перетворилася на поле битви темних і Світлих сил, для отримання загальної картини треба згадати події, які відображають різні положення бігунка на шкалі наших моральних відносин з Морем.

Друга половина минулого століття: на марші IX–XII п'ятирічок розвитку народного господарства СРСР, які закінчаться розпадом Радянського Союзу в 1991 році, проголошено «Виконати і перевиконати, наздогнати і перегнати». На поля Української РСР і в сади Молдовської РСР тисячами тонн висипають добрива для отримання надзвичайних врожаїв. Інтенсифікуються численні промислові виробництва. Питання про замкнені технології не постає, воно знижує кінцеві виробничі показники й ускладнює отримання «Зірок Героїв», а концепції Circular Economy ще й зовсім

не існує… Але як же вкласти в голови не тільки простих людей, а й державних чиновників, що все, що ми робимо на водозбірному морському басейні, навіть коли просто миємо руки під краном, рано чи пізно потрапить у Море. Треба сказати, що у Моря спокійний характер, міцні нерви і достатня терплячість. Але в 70-х роках навіть ця стійка система не витримала нашої нестримної поведінки. Розпочалася екологічна криза — евтрофікація, замори, загибель живих організмів, скорочення біологічного різноманіття, зниження рекреаційних якостей узбережжя та багато іншого. Потрібно було довгих 20 років, щоб знання і моральні якості невеликої групи вчених, лідером яких став морський біолог з Великої Британії Лоуренс Мі, за підтримки багатьох чорноморських дослідників, зокрема неординарної особистості, легендарного дослідника Чорного моря академіка Ювеналія Петровича Зайцева, вивели цю проблему на міждержавний рівень. У 1992 році в Бухаресті міністри екології чорноморських країн підписали знамениту Конвенцію про захист Чорного моря від забруднення. А 31 жовтня (День Чорного Моря) 1996 року розпочався новий етап у житті чорноморської екосистеми — було підписано План дій щодо реабілітації та захисту Чорного Моря. Але якщо ти хочеш допомогти морській екосистемі, недостатньо прийти на її береги, треба дістатися до межі її водозбірного басейну, інакше твої дії будуть неефективними. Найбільша частина водозбірного басейну Чорного моря припадає на одну з найбільших європейських річок — Дунай. Міжнародна комісія із захисту річки Дунай (ICPDR) приєдналася до чорноморської ініціативи і протягом багатьох років, за підтримки 14 партнерів — придунайських країн, включно з Україною, докладала всіх зусиль для очищення водозбірного басейну Дунаю. Моральна поведінка завжди дає позитивні результати в усіх справах. Добрі помисли та наміри в поєднанні з професіоналізмом, послідовністю та фінансовою підтримкою не стали винятком для чорноморської екосистеми. І вже в перших декадах нашого століття за координації Чорноморської екологічної комісії (BSC), штаб якої розташовано у Стамбулі, вчені всіх чорноморських країн на основі різноманітних біологічних індикаторів поставили новий діагноз — Recovery — процес відновлення! Дуже просто побачити тут очевидну закономірність: «Екологічний стан моря напряму пов'язаний з моральним рівнем національних спільнот, що населяють його береги». На жаль, нинішнє століття принесло нам проблеми, спричинені кліматичними аномаліями, які не оминули і морські екосистеми, проте це вже інша історія, у якій також ідеться про моральну поведінку, але не регіонального, а планетарного масштабу.

Напевно, занадто яскраво засяяло Сонце і забагато було усмішок, щоб нечисть могла спокійно спостерігати за цим. 24 лютого 2022 року почалося протистояння… Море допомогло вигнати ворога з острова Змійний, потопити крейсер «Москва», збити ворожі літаки і підняти таку хвилю, що ворог навіть не думав про висадку десанту. Непростою ціною далося Морю стати на бік Свободи і Справедливості. З лютого по вересень 2022 року 52 % акваторії українського сектора Чорного моря одноразово або багаторазово було залито нафтовими плівками в результаті військових боїв, які проходили над акваторіями (супутникові дані Інституту морської біології НАН України). Справедливе Провидіння компенсувало доблесні заслуги Моря, і протягом усього воєнного часу, було проведено унікальний за масштабами експеримент. Військові відгородили Море від настирливих і численних користувачів і рекреантів, замінували багатокілометрове узбережжя, обмеживши доступ і ворогам, і своїм. І Небеса виявили Милість: 2022 рік виявився найменш вологим за останні десятиліття, і в морське середовище не потрапила надмірна кількість річкової води з органічними сполуками та забруднювачами, які дуже ускладнюють життя Моря. В результаті на деяких ділянках одеського узбережжя до осені 2022 року експерти зафіксували поліпшення екологічної ситуації, підвищення на одну категорію екологічного статусу класу в кращу сторону.

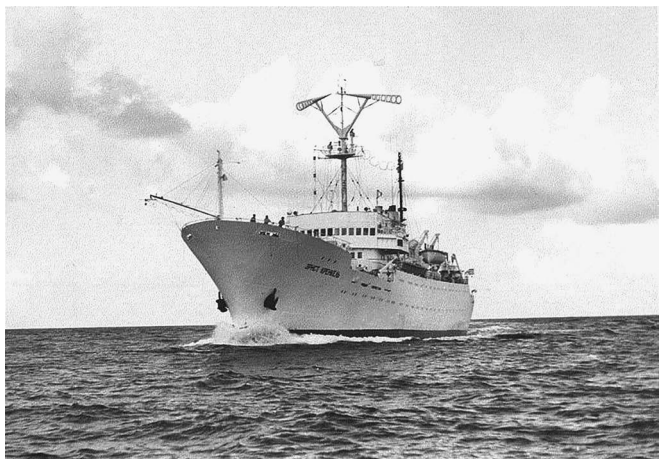
Битва не закінчена — 6 червня 2023 року для Долі Моря не поступається за трагічністю 24 лютого 2022 року. Нелюди підривають дамбу Каховського водосховища, і бігунок на шкалі Моралі вилітає в Безодню Темряви… Жива Суть Моря реагує не так на кількість ударів, які ми йому завдаємо, як на їхню силу. За кілька діб обсяги річкової води, які в кілька сотень разів перевищують середньорегіональний рівень, зносять на своєму шляху все живе, а головне — все, що категорично не повинно опинитися у водному середовищі, опиняється в ньому, і все це потрапляє в Море. Ефект досягнуто — для Моря нокаут, для Людей — страх і заціпеніння. У прибережній зоні плавають залишки житлових споруд, на морський берег викидає річкові рослини і тварин, на жаль, і трупи людей… Звичайна для цього часу солоність із 13 проміле за кілька діб падає до 2–4. Вода забарвлюється в бурий колір, і фізичний контакт людини з таким середовищем стає просто небезпечним. Але нам треба розуміти роль Моря в цій жахливій екологічній катастрофі — екоциді. Тепер, коли це вже сталося, нам ніхто не допоможе, крім самого Моря. Процеси асиміляції, трансформації та захоронення алохтонної (що надходить

ззовні) речовини можуть відбутися тепер тільки в морській товщі. Значне цвітіння одноклітинних водоростей, спричинене надходженням мінеральних та органічних речовин, буде «випалювати» ці речовини, залучаючи їх у природний автотрофний процес, і захоронить в донних осадах. Так, інтенсивне цвітіння синьо-зелених водоростей — не найприємніший для нас процес, але хто сказав, що лікування приємне? Що інтенсивніше горітиме «морська пожежа» з одноклітинних водоростей, то більше і швидше вони будуть забирати на себе розчинену органічну речовину, якою не проти поживитися різні бактерії, зокрема патогенні. Ми можемо допомогти в цьому процесі: не залишати у водному середовищі доступну для вилучення органічну речовину, винести її на берег, зібрати та утилізувати. Після такої «пожежі» на тілі моря обов'язково утворяться глибокі рубці та шрами. Біологічні спільноти перебудуються. Про «конфігурацію шрамів» стане ясно пізніше. Передовсім, страждатимуть добре відомі нам представники верхніх харчових ланцюгів, які викликають у нас найбільше співчуття. Однак не треба забувати базову екологічну істину: вбити екосистему неможливо, скоріше вона створить нестерпні умови для Людини. Вигляд спотвореного Моря ще довго «псуватиме нам настрій» і позначатиметься на різних «екологічних сервісах», якими ми раніше користувалися, бездумно й невдячно. У цій ситуації треба набратися терпіння і подякувати Морю за те, що воно візьме на себе більшу частину страшних наслідків цієї аморальної катастрофи.

Відповідно до Морської стратегії, європейські моря для досягнення «хорошого екологічного статусу» мають оцінюватися і контролюватися за 11-ма дескрипторами — від біологічного різноманіття до морського сміття і шумів. Європейські експерти врахували в цих дескрипторах всі попередні знання та досвід людського впливу на морські екосистеми. І тільки в страшному сні можна було побачити, що настане час, коли Україна як морська держава європейських Чорного та Азовського морів на основі власного важкого досвіду виступить з ініціативою введення 12-го дескриптора «Воєнний вплив». Воістину, далі рухатися нікуди — це червона межа Моралі, яка відділяє Людство від Безодні.

9 червня 2023 р.

↑ НДСП «Ернст Кренкель», 1970-ті роки.

***

ОЛЕНА МАРУШЕВСЬКА

Колись у дитинстві я думала, що море хвилюється, бо десь там на дні лежить величезне чудовисько, яке глибоко зітхає, породжуючи хвилі. «Якого ж воно розміру?» — міркувала я.

Шукаючи відповіді на це запитання і щоб зрозуміти, як влаштовано Море, подорослішавши, я стала займатися екологією. Адже ця наука пояснює незрозуміле в довкіллі, а ще вчить помічати дрібниці і складати з них, як із клаптиків пазла, власне наукове дослідження.

На жаль, екологи, як і будь-які інші науковці, часто мають проблеми з комунікацією своїх знань. За термінами і дуже вузькими дослідницькими темами ненауковцю буває важко побачити, навіщо ця робота потрібна і як застосувати її результати. А ще це не породжує емоцій, а без них сприймати інформацію і творчо її перетравлювати дуже складно.

Співпраця митців і науковців дуже потрібна, адже вони мають одну мету — поділитися своїм розумінням природи, відкриттями (емоційними чи науковими) і тим самим ще більше наблизити Море до себе і своєї аудиторії.

Концепція «Людина — цар природи» вже давно потерпіла крах. Людина — всього лиш одна з живих істот, хоч і наділена найбільшою силою трансформувати навколишнє середовище. Досліджуючи Море, взаємозв'язки в ньому, ми краще розуміємо себе і власну праісторію. І ці шляхи — науковий або мистецький пошук — обидва цінні.

Згадаю, як під час уже повномасштабного вторгнення рф в Україну ми проводили художню школу для дітей-переселенців. Дітям слід було обрати морського мешканця і, почитавши про нього, написати історію від його імені та намалювати його. Були історії про морського коника, до якого ніхто не прийшов на день народження, про краба, який мусить з останніх сил захищати свою територію, про чайку, яка пакує валізу, надто важку, щоб із нею злетіти... Це були історії тих дітей, розказані від імені морських мешканців. Тоді наукові факти і творчість переплелися з терапевтичною метою — щоб допомогти дитині прожити біль, виплеснувши і поділившись ним у безпечний спосіб.

На виставці «Від припливів до відпливів» наука і мистецтво переплелися знову, ще й разом з історією морських експедицій. Це поєднання доносить знання легко і сучасно, а ще закарбовується у серцях тих, для кого Море справді важливе, і тих, хто ним надихається в такі непрості часи.

ВІД ПРИПЛИВІВ ДО ВІДПЛИВІВ

«Море не залишає байдужим. У митців воно діє на ту півкулю мозку, яка відповідає за творчість, і в підсумку народжуються натхненні морськими хвилями та піною шедеври мистецтва. У вчених море активує півкулю, відповідальну за аналітичне мислення, і так запускаються дослідницькі програми та народжується розуміння складних процесів, прихованих від нас під водною товщею.

Проєкт "Від припливів до відпливів" спробував звести разом науку та мистецтво, натхненні морем, і створити синергію обох півкуль, гідну найпотужнішої стихії на планеті».

Євген Дикий,
Національний антарктичний науковий центр

«Уже три з половиною роки через агресію рф Україна не може продовжувати заплановані наукові дослідження Чорного моря. Проте ми не припинили захоплюватися його красою, згадувати, як це — відчувати безмежність на борті корабля, і будувати плани на майбутнє спільно з нашим морем. Про ці емоції майстерно розповідають мисткині на виставці "Від припливів до відпливів"».

Проєкт ЄС-ПРООН «Європейський Союз заради посилення екологічного моніторингу Чорного моря»

Одеса — місто, народжене морем. Тут море завжди означало більше, ніж просто берегова лінія: простір торгівлі, риболовлі, відпочинку під південним сонцем. Але також воно було простором для дослідження, мислення, пізнання. Сьогодні, у тіні війни, зв'язок із морем порушено. Саме тому тепер — найвлучніший момент для повернення до моря через мистецтво.

Виставка є результатом двотижневої резиденції, у межах якої мисткині працювали з архівами Українського центру екології моря, слухали лекції науковців із Національного антарктичного наукового центру і шукали власні способи говорити з морем. У ній представлені роботи Софії Голубевої, Ніни Лагути, Лілії Небери, Ельзи Губанової, Вікторії Хорошилової, Аліни Радомської, Тані Подубієнко та Насті Сопільник.

Виставка — не меморіал, а жива практика осмислення, де тиша стає формою, відсутність — об'єктом, архів говорить через звук, тіло, текст. Це простір уважної присутності, де можна торкнутися науки й моря, що переплітаються з людським досвідом. І водночас поставити запитання: хто зберігає пам'ять про море? кому належить наука? чи здатне мистецтво стати способом відновлення зв'язку між людиною і морем? яким може бути архів у воєнний час — науковим, поетичним чи тілесним?

Втрачений зв'язок із морем — наслідок війни. Але це також виклик: для солідарності поколінь, відновлення довіри, створення нового архіву — не лише документального, а й чуттєвого, де фрагменти пам'яті зшиваються в нову цілісність.

ВІКТОРІЯ ХОРОШИЛОВА — movement artist, хореографка й режисерка з Одеси, співзасновниця перформативної групи P.L.O.T., створеної при Музеї сучасного мистецтва Одеси.

У художній практиці зосереджується на громадянському мистецтві й актуальних для суспільства темах, як-от екологія, історична спадщина, війна росії проти України. Важливими для мисткині є питання особистої свободи, відповідальності та реалізації творчого потенціалу людини.

Під час створення робіт послуговується щоденниками, документальними джерелами, звертається до спадку інших митців — зокрема Василя Кандинського, Броніслави Ніжинської, Дебори Хей, Стіва Пакстона, Піни Бауш та Антонена Арто. У роботі мисткині важливе місце посідають феноменологічний аналіз філософських текстів, наукові дослідження та фактичні матеріали. Художниця поєднує візуальне мистецтво з фізичним театром, танцем і партисипативними практиками.

«КУДИ ПІШОВ ЧАРЛІ?»

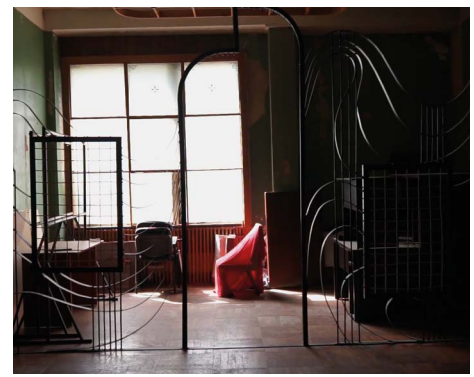
У своїй роботі Вікторія Хорошилова відкриває прихований простір наукової спадщини, де архіви, прилади й лабораторії Українського наукового центру екології моря стають не лише матеріальними свідками минулого, а й точками входу в нову уяву. Проєкт поєднує відеоарт, документальні матеріали та інтерактивну гру, створюючи багатошарову оповідь про час, науку і пам'ять.

Назва «Куди пішов Чарлі?» звучить як загадка й водночас як напрямок. У цьому сенсі Чарлі — не персонаж і не географічна координата, а метафора розвитку, він дозволяє мистецтву стати мовою, що зшиває минуле й майбутнє, ностальгію й початок.

Центральна робота апелює до подвійного виміру спадку: наукового та людського. Камера мандрує коридорами станції, зупиняючись на руках учених — ці руки торкаються приладів, документів, комп'ютерів. Перформативні жести мисткині стають мовою тіла, що відгукується на історії, для яких бракує слів, а музичний ряд відкриває невидимі виміри, де зустрічаються минулі події та майбутні хвилювання. Так постає поетична форма «Чарлі», що не зникає в минулому.

Він продовжує шлях у сучасних дослідженнях — міжнародних експедиціях EMBLAS, науковій роботі на антарктичній станції «Академік Вернадський», виході в океан на борту «Ноосфери». Ці сюжети нагадують: наука не зупиняється, а живе і прискорюється, навіть у часи війни та невизначеності.

Завершальним елементом стає інтерактивна гра — буриме. Вона перетворює запитання «Куди пішов Чарлі?» на поле для співтворення. Глядачі можуть вписати власні рядки, долучитися до поетичного ланцюжка й залишити особисту відповідь у колективному архіві.

***
Чарлі мріяв про причал,
Вітер хвилі там качав.
Експедиція в безодню,
Течія помітна зовні.
Море вилікує все
Та душевний біль зітре.

***
Я не хотіла, не бажала ритму,
Але пройти повз ніяк не могла.
Союз душі та тіла непорушний,
До танцю закликаючи серця.
Я бачила людей таких хоробрих,
Вони не помічають нікого,
Їх рухи накривають мою долю,
І ноти блюзу поринають у серця.

***
Як у старої бабці тиск,
Шукав в мистецтві якийсь зиск.
Два поверхи, як невеличка експедиція
Між них стрімких емоцій течія...

***
Нехай на тебе часом тиск,
Шукай життєвий власний зиск.
Ти — чийсь маяк в безкраїм морі,
А хвилі змили всі закони.
Сприймай життя як просто дослід,
А всі шторми, як (не) вдалий досвід.

***
Життя, як екскурсія-цунамі,
Навколо — північ-океан.
А ти лише дослідник в цьому краї,
А в морі твій завжди причал.

***
Якби Чарлі дійсно зник,
Море нам би про це заспівало.
В голові розриваючись думами тиск
Штормом кольору смерті воно розквітало
Це циклон — давня мрія
Цунамі її не зітре,
Покривалом із хвиль воно Чарлі з собою забрало.
Він не зник — це і є його зиск,
Але нам, як завжди, цього мало.

***
Союзник Чарлі — буревісник!
Найкращий друг та захисник,
Одного дня з морських радарів
Без будь-яких пояснень зник.
«Що сталося?», — усі гадали,
На морі штиль, морська гладінь,
Пінгвіни з синіх криг стрибали,
А леопардам було лінь,
І ось приходить телеграма!
Всі вчені екстрено зійшлись
Розпізнавати, що за драма,
І вітер з криками — сплелись.
Почули тільки свист та скрегіт
Пташиних клювів: «Не шукай!
Ми з Чарлі разом із китами
Пішли в південний теплий край!
Кити про все нам розказали —
Про пальми, криль, білих папуг...
Тож усе добре, все в порядку!».
І підпис лапкою: «Ваш друг».

***
його немає, він у вашій уяві
те, що зберігає у собі тишу.
Під товщею атмосфери
море — його союзник

він вирушає на північ
де свій спокій залишить.

***

Ти тільки живи,
Прошу тебе, живи.
Дивись на небо, що відбивається у воді.
Море зітре з плечей твою втому,
Море наповнить повітря змістом.
Воно нагадає:
«Ти вдома. Ти вдома».

***

Зупинись на мить, милий Чарлі,
пригадай ті миті, проведені на причалі.
Відкинь его, відкинь амбіції,
Життя — це гра, життя — експедиція.
Зупинись на мить, милий Чарлі,
Те, що було в минулому, пробачаю.
Життя — це вірш, складай слова у речення.
Ти — човен, а твій шлях — невпиння течія.
Зупинись на мить, милий Чарлі,
в паузі — сенс, в мовчанні — атмосфера.
Твої спроби втекти завжди марні,
Твої спроби втонути — химера.
Зупинись, схаменись, милий Чарлі,
Твої хвилі — мелодія, а ти — меломан.
Ти тонеш в думках, у нестерпній печалі,
Кліпнеш оком, і все, що залишилось, — це ураган.

***

І шторм — циклон
І маса — хмара
То є не рима
А примара!
Примара — хмара
Краща рима
Поезія є невловима!

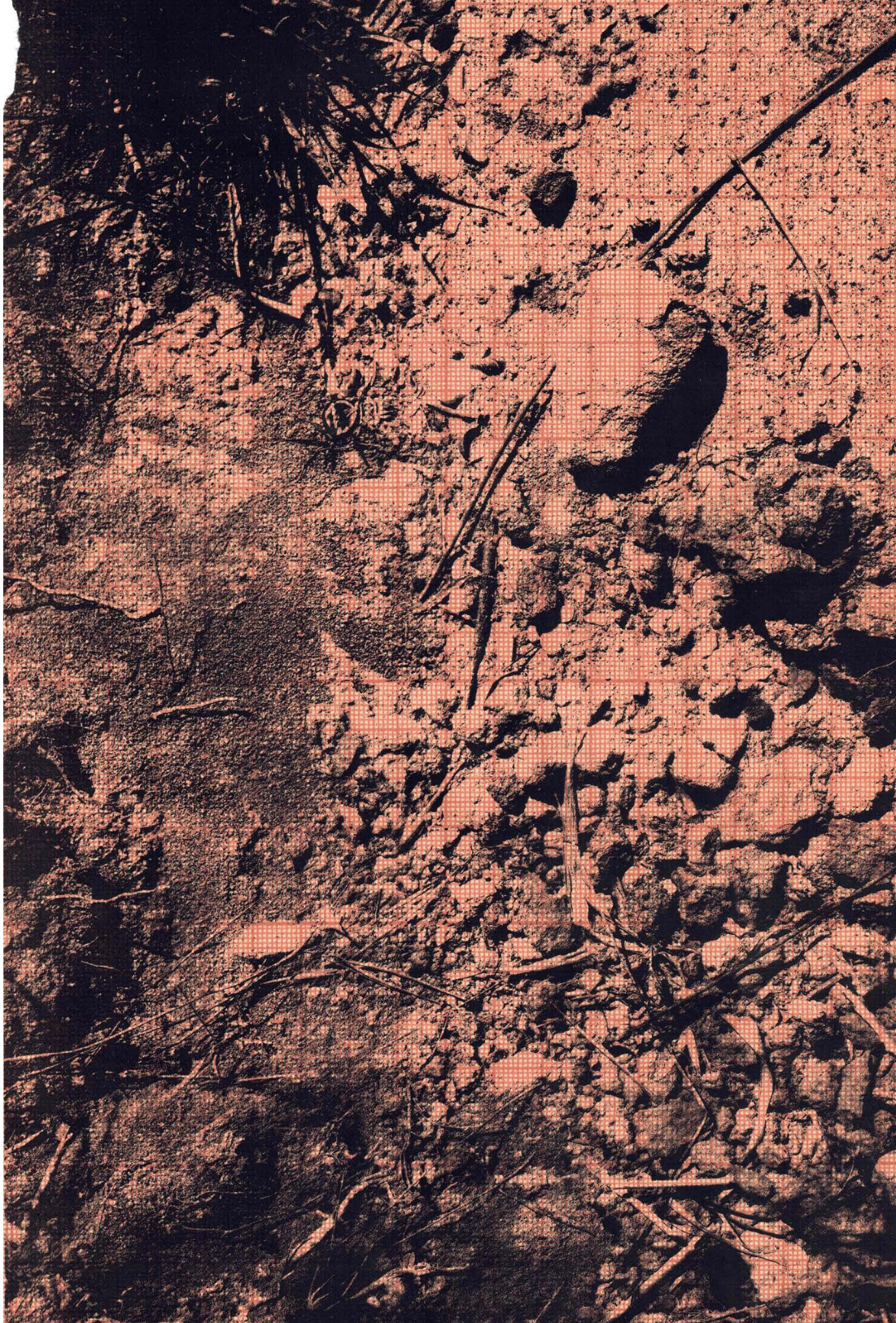

ЕЛЬЗА ГУБАНОВА — мисткиня й кураторка. Народилася 2001 року в Одесі, живе і працює в Лейпцигу. У 2018–2019 роках навчалася в Одеській державній академії будівництва та архітектури на факультеті образотворчого мистецтва. У 2020 році розпочала навчання в Лейпцизькій академії мистецтв на факультеті фотографії.

Продовжує навчання в академії на факультеті медіамистецтва в класі Клеменса фон Ведемаєра. Співзасновниця мистецького колективу Óstov і виставкового простору Forum Neun в Лейпцигу.

«ЛІНІЯ ЗСУВУ», «SHELL FRAGILE»

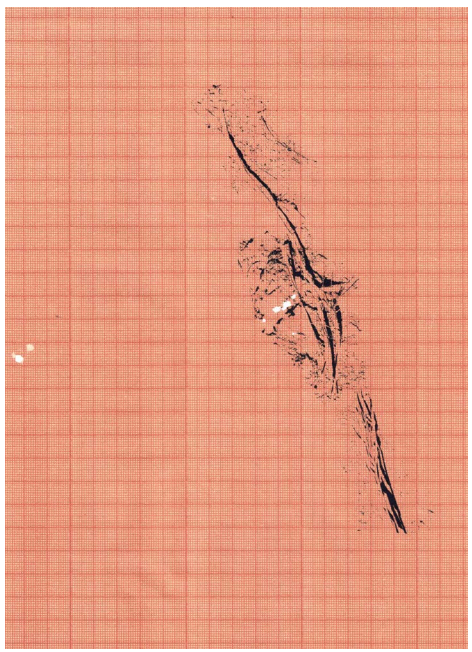
З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну доступ до Чорного моря став обмежений: замість десятків точок спостереження вздовж узбережжя залишилося лише три — це унеможливлює повноцінну фіксацію змін морської екосистеми.

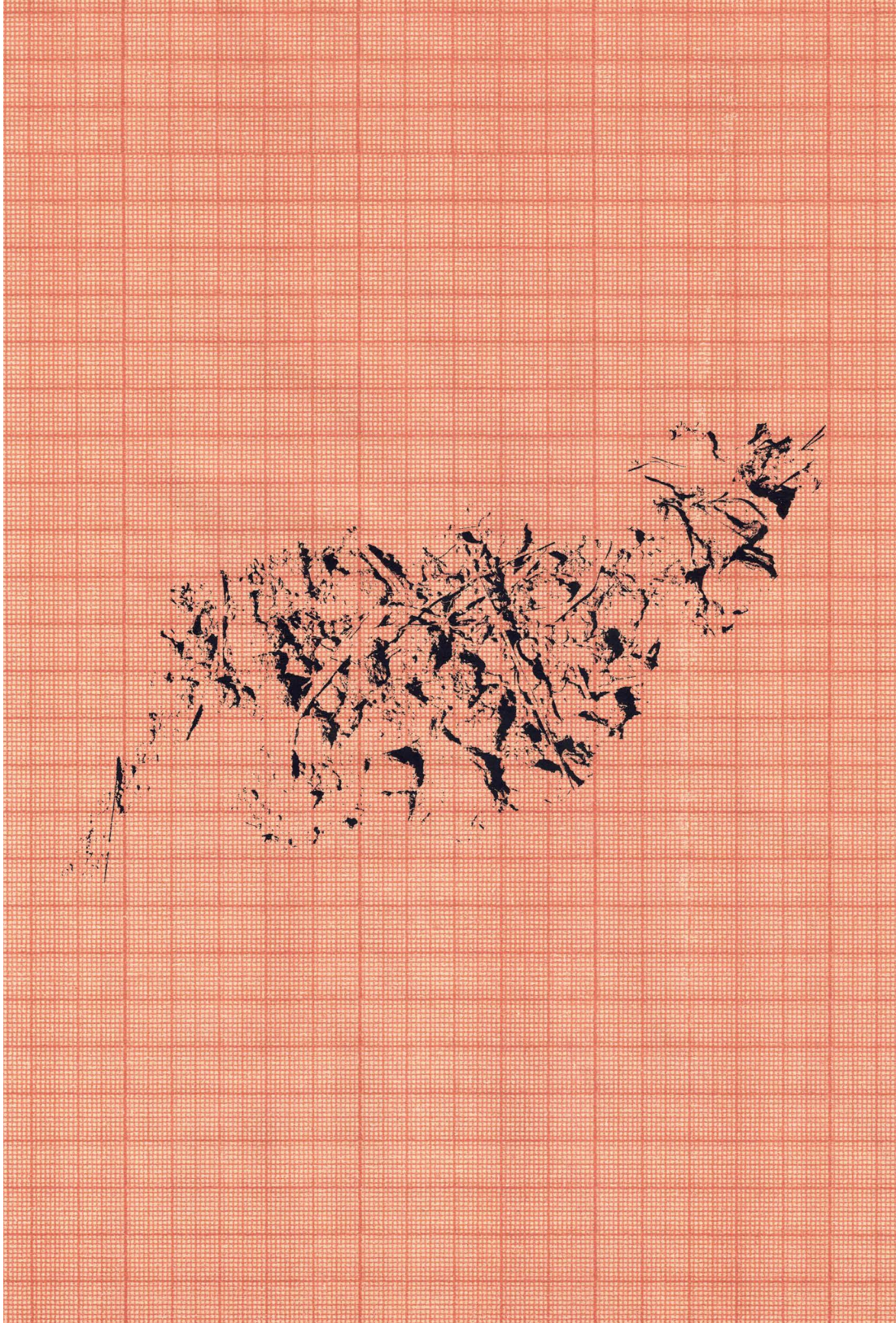
Серією мистецьких жестів Ельза намагається віднайти мову ландшафту й показати прогалини у спостереженні й документуванні змін.

Проєкт складається з двох частин.

Перша — «Лінія зсуву» — серія графічних робіт, виконаних на старому міліметровому папері, знайденому в будівлі УкрНЦЕМ[1]. Цей папір призначений для точних креслень, але тут він стає основою для фрагментарних зображень морських схилів і мінливих ландшафтів, що лишаються поза фіксацією.

[1] Український науковий центр екології моря.

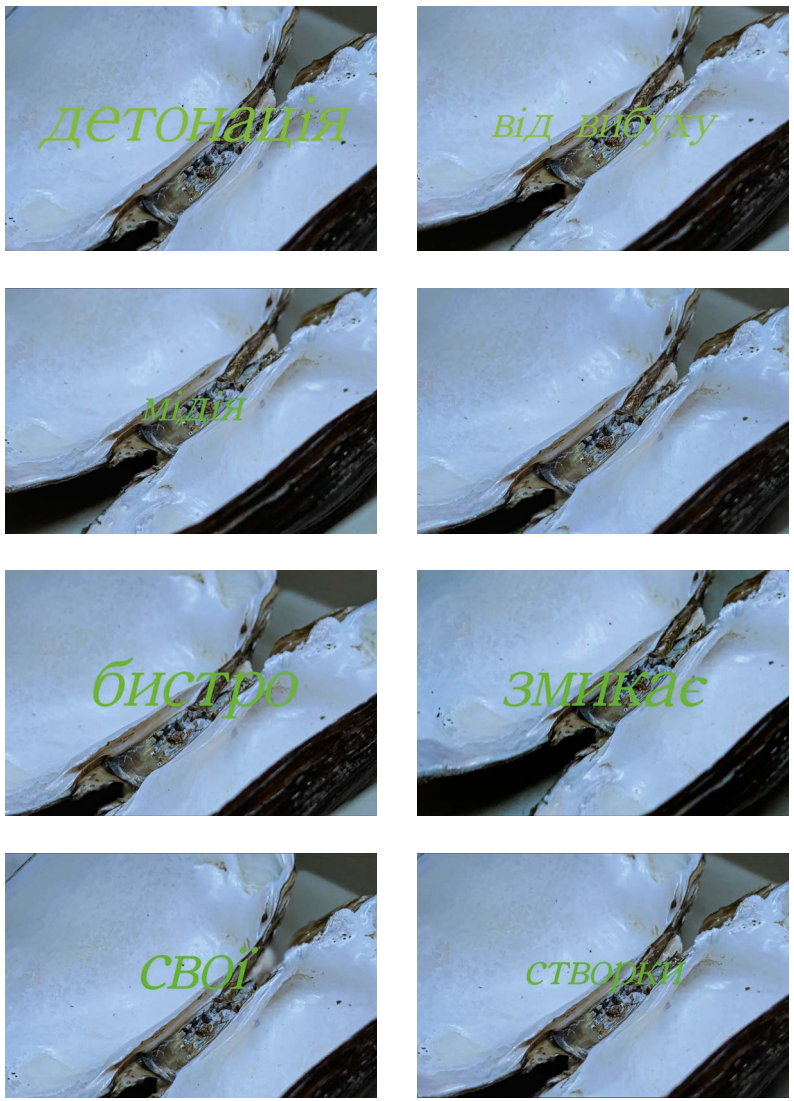

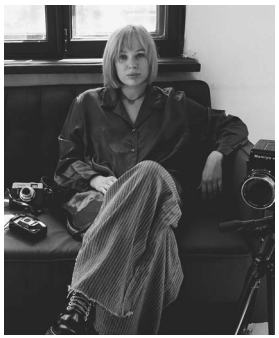

Друга частина — «Shell Fragile» — відеолуп із зображенням мушлі мідії, що супроводжується експериментальною звуковою композицією, створеною в колаборації з німецьким митцем Леоном Зайделем. В основі цієї роботи — розмова з науковицею, яка розповіла історію про мідії, виловлені поблизу острова Зміїний. Постійні вибухи ослабили молюсків, і ті не могли відфільтрувати піщинки, що потрапляли всередину. З часом ці піщинки вкрилися тонким шаром перламутру.

Ця історія, яку неможливо підтвердити через відсутність збережених зразків та заборону експедицій, звучить майже як легенда. У відеороботі мисткиня звертається до поезії, шукаючи форму для збереження усної пам'яті в повторах та ритмах слів.

ТАНЯ ПОДУБІЄНКО народилася 1993 року в Одесі. Працює з темами тілесності, пам’яті й ідентичності через фотографію, асамбляж та альтернативні техніки. У своїй практиці мисткиня перетворює знайдені об’єкти й повсякденні речі на нові форми, надаючи їм інше життя та сенс.

Її роботи досліджують процес дорослішання, вразливість і тонкі сліди минулого, що закарбовуються у матеріях і тілах. Освіта в галузі конструювання одягу сформувала особливу увагу мисткині до форми, текстури й тіла як художнього матеріалу.

Навчалася у Школі концептуальної фотографії MYPH. Живе та працює в Одесі.

«ПЕРЕПИСАНИЙ ЛАНДШАФТ»

Цей проєкт є відображенням антропогенного втручання, що поступово стає звичною частиною природи.

Мисткиня збирає сліди людської присутності на одеському узбережжі — уламки пластику, скла, металу, мотузки, фрагменти рибальських сіток та інше сміття, яке повертає море.

Ці предмети зафіксовано на тканині з ціанотипією, вони набувають форми абстракцій, схожих на «скам'янілості майбутнього» — можливий спадок нашої цивілізації. Полароїди, поміщені у прозорі зіппакети, перетворюються на своєрідні докази, законсервовані для майбутнього. Так виникає парадоксальний архів — крихкий і надмірно матеріальний, випадкові уламки сміття у якому отримують статус артефактів.

Два вибрані об'єкти — камінь і старий черевик, частково вкриті білою фарбою, — стають метафорою переписування природи, спроби людини залишити у світі власний відбиток.

Ця робота демонструє, як час розгортається у двох площинах. З одного боку, море змінює сліди людської присутності, розчиняючи їх до невпізнаваності. З другого — зберігає ці уламки для прийдешніх поколінь.

«Мені завжди хотілося працювати з тим, що вважають непотрібним — з уламками, знайденими на вулиці речами, які втратили сенс, зі сміттям.

І водночас мене завжди надихали природні форми.

Ідеальні лінії та форми вже існують у природі: у камені, у русі хвилі, у тіні дерева.

Не потрібно вигадувати щось нове — головне спостерігати, слухати й переосмислювати ці лінії у нових проявах.

Я намагаюся поєднати ці два світи — те, що вже досконале саме по собі, і те, що створене людиною.

Людина так само, як і дерево, залишає по собі сліди — лише інші: не плоди, а предмети, які свідчать про її діяльність.

Іноді вони прекрасні, іноді випадкові, але всі вони — частина єдиного «ландшафту».

Ми милуємось предметами, користуємось ними, вкладаємо у них емоції, а щойно їхня функція вичерпується — відвертаємось, називаючи це сміттям.

Та чи відвертається дерево від опалого листка?

Чи відмовляється море від медузи, яку винесло на берег?

У природі немає відкинутого — усе переходить з однієї форми в іншу, стає частиною іншого процесу.

Лише людина розділяє світ на «цінне» і «зайве».

Це і є форма моєї цікавості . У своїй практиці я намагаюся не відділяти людину від природи, корисне і зайве, а шукати точки дотику.

Під час резиденції я почала збирати уламки з узбережжя: каміння, що зрослося з металом, сітки, які море вплело в пісок, шматки пластику.

Це своєрідні артефактами, плоди людської історії, нашої присутності.

Я це робила також щоб передати ставлення до цінностей — про те, як ми ставимося до речей, до природи, одне до одного.

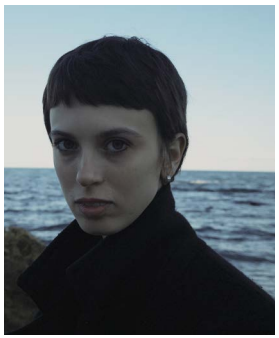

Ми часто забуваємо, що світ — це не щось зовнішнє та окреме , а продовження нас самих.

Усе створене, сказане, зроблене людиною так само повертається у коло природи — навіть якщо ми не завжди готові це прийняти.

Мої роботи про відповідальність і чесність, про здатність бачити в уламках не кінець, а продовження.»

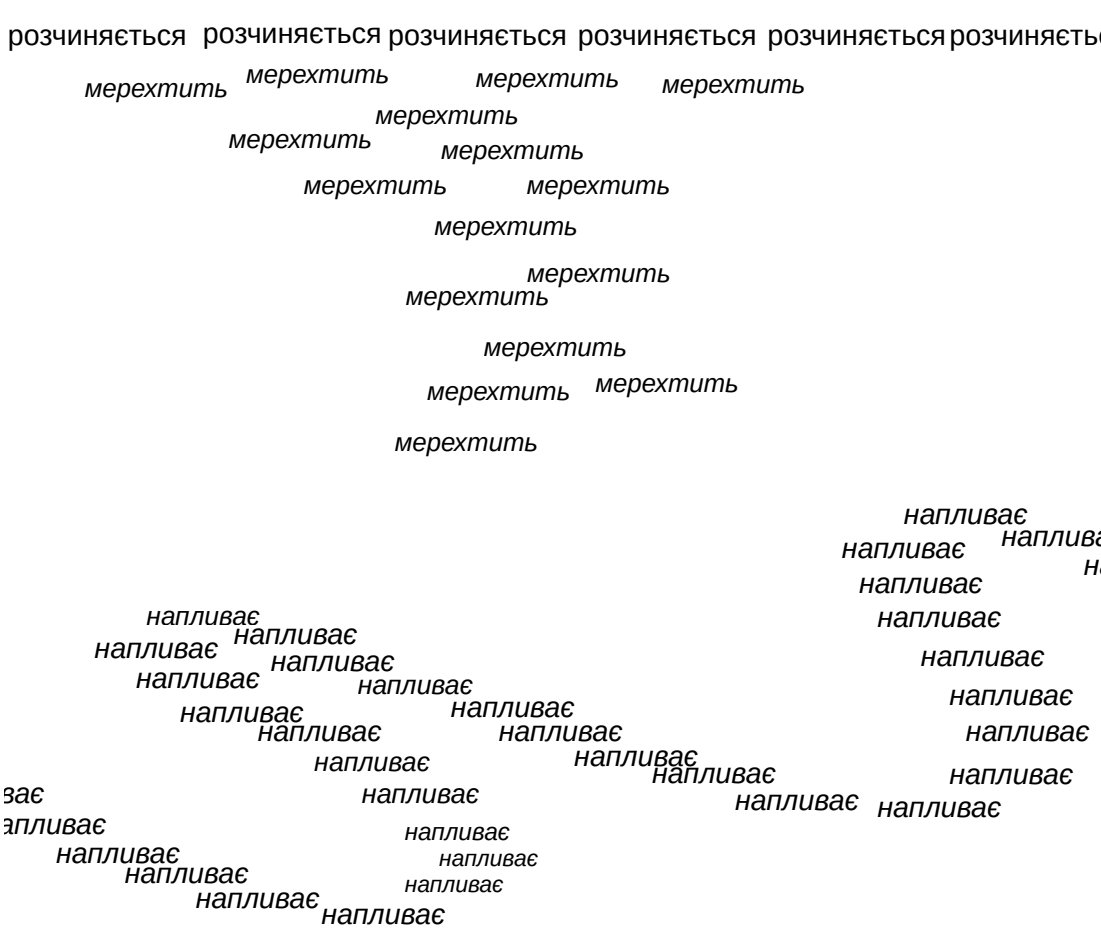

ЛІЛІЯ НЕБЕРА народилася 2002 року в Одесі. Мультидисциплінарна мисткиня, експериментує з різними медіумами, переважно з живописом, графікою, інсталяцією, створює зіни.

У мистецькій практиці Лілія досліджує сни та несвідоме. Звертається до містичних і релігійних практик, переосмислює чуттєвий досвід через символи, перетворюючи соціальні та екзистенційні питання на сюрреалістичні образи. Працює з темою катастроф і надії на відновлення. У своїх роботах часто поєднує побутові ритуали з емоційною інтимністю, створюючи простір для спостерігання, молитви та вразливості.

Навчалася в Одеському університеті ім. І. І. Мечникова на спеціальності «Культурологія». Брала участь у персональних і групових виставках в Україні, Польщі, Ірландії та США. Публікувалась у Vogue Poland, Harper's Bazaar Ukraine і декількох артбуках. Живе і працює у Дніпрі, є співзасновницею і кураторкою незалежного мистецького простору «Дніпростір».

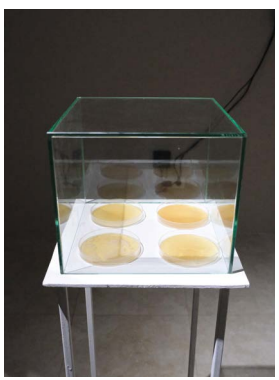
«ВДИВЛЯЮЧИСЬ У МОРЕ»

Проєкт Лілії Небери народився з цікавості й експерименту: що може вирости з моря, які мікроорганізми воно приховує у своїй товщі? Це спроба побачити невидиме, помітити найменші зміни, відстежити ріст і занепад, приділити увагу тому, що зазвичай лишається за межами нашого сприйняття.

Науковий метод тут переплітається з художнім жестом. Експеримент стає образом споглядання, а чашка Петрі — моделлю маленького соціуму, де співіснують і конкурують різні форми життя.

Матеріал для роботи збирався безпосередньо з моря: мазки з хвиль, піску, каміння з водоростями, із залишків медуз і молюсків, викинутих на берег. Частиною експерименту стали зразки з конкретних місць Одеси — від популярного пляжу «Ланжерон» і чистого, за словами науковців, пляжу яхт-клубу до інтимного нудистського пляжу. До цього «морського архіву» додалися мазки з долонь резиденток, зібрані під час спільного сидіння в «Бутербродній» після лекції. Саме це розширює межі експерименту: море і людина є взаємопов'язаними носіями невидимого життя, наявного у спільній екосистемі.

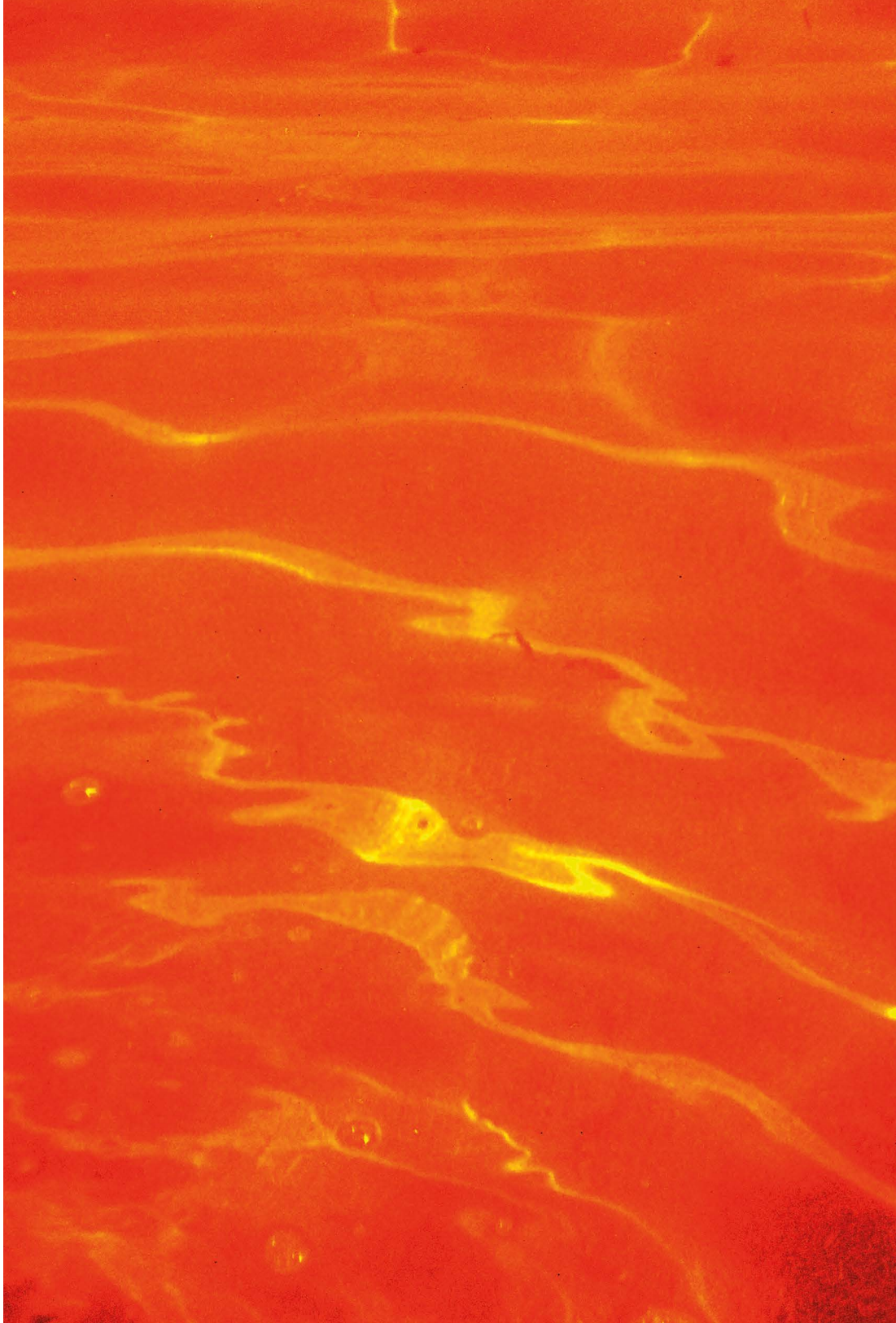
Центральний мотив — уважність. Вдивляючись у чашки Петрі, глядачі спостерігають за тим, що зазвичай лишається поза нашим сприйняттям: найдрібніші зміни, ріст і занепад, повільне розгортання процесів, що непомітно формують середовище. Море виявляється не лише простором стихії, а й відображенням нас самих — нашої тілесності, біології, належності до спільного живого поля, біосфери.

Робота стає запрошенням до колективного вглядання. Вона пропонує побачити тишу і невидиме життя як спосіб пізнати світ — і як досвід співбуття людини й моря, пов'язаних невидимими переходами.

НАСТЯ СОПІЛЬНИК — українська художниця та документалістка. Народилася в Одесі, наразі вивчає медіа-арт в Академії мистецтв у Лейпцигу. Працює з рухомим зображенням, фотографією та перформансом. Її практика поєднує документальний і художній методи, досліджуючи взаємозв'язок між людьми й публічними просторами через перформативні інтервенції. Її цікавить історія розвитку візуальних технологій та їхній вплив на суспільні відносини.

Роботи Насті були представлені на групових виставках, серед яких Insubordinate у Pinchuk Art Centre (2024, Київ, Україна), Notes from a Contact Zone у Stadtlabor Wittenberg (2024, Німеччина), BETWEEN YOU AND US: an attempt at translation у Chemnitz Openspace (2023, Німеччина), TRANSIT у Le Couvent gallery (2023, Франція), A Radically Different Society в Ukrainian Institute of America (2021, Нью-Йорк, США) та «На акваторії заводу купатися було заборонено» в Invogue art gallery (2020, Одеса, Україна). Відеопроєкти мисткині демонструвалися на скрінінгах MetaPokaz у post-office gallery (2025, Амстердам, Нідерланди) та MdbK Leipzig [in transit]: Spaces of contact (2024, Німеччина).

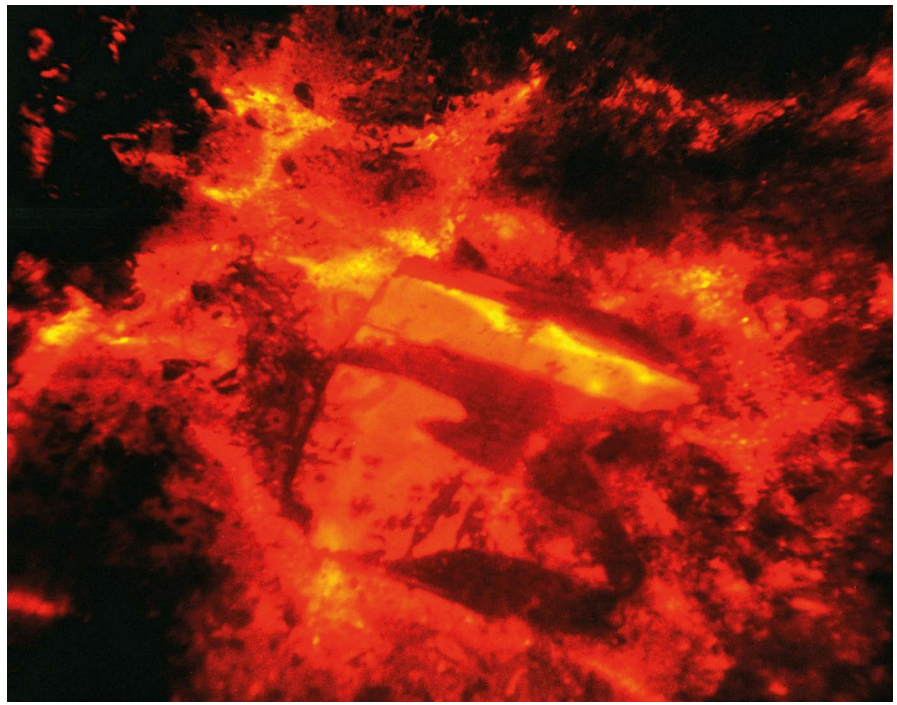
«БЕЗ НАЗВИ»

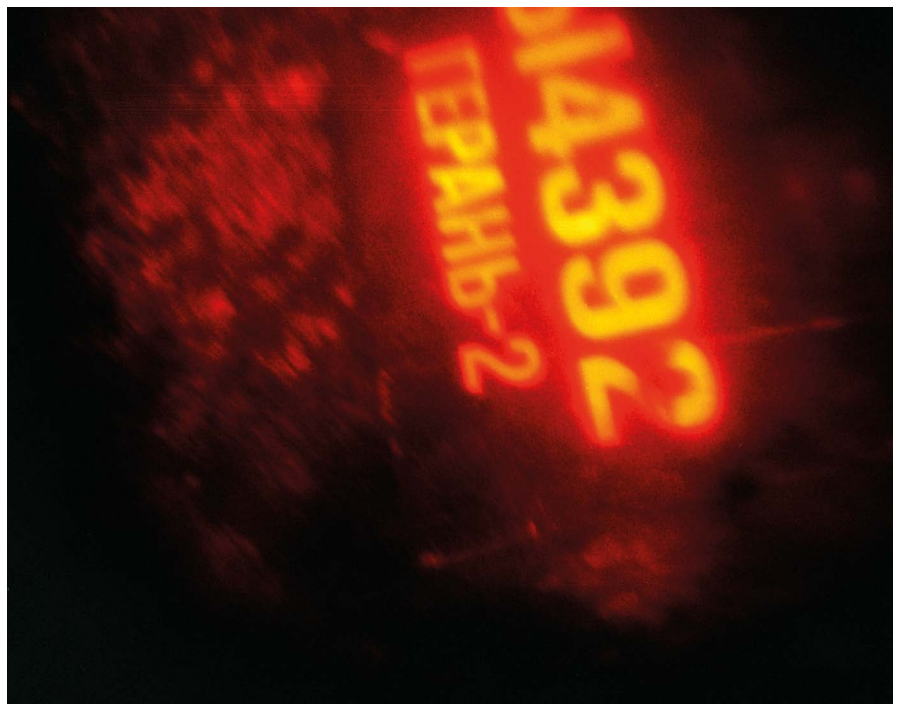
Цей проєкт розглядає Чорне море як динамічний архів — несталий, живий, такий, що має власну темпоральність і суб'єктивність. Морська вода зберігає й водночас руйнує: вона стає активним свідком екологічних і геополітичних змін, що нашаровуються в її товщі. Чорне море постає культурно насиченим актором — місцем, де накопичуються, губляться та трансформуються сліди й об’єкти.

У серії фотографій мисткиня фіксує уламки дронів, викинуті морем на одеське узбережжя, де вони набувають вигляду сторонніх фрагментів — мертвої матерії, що переформатовує ландшафти і стає частиною середовища. Настя звертається до процесу цвітіння води, що є природним способом Чорного моря регулювати антропогенне навантаження. Цвітіння води тут можна порівняти з горінням: уламки стають каталізатором, і море реагує на вторгнення чужорідного тіла власним займанням.

Використана техніка redscale зсуває зображення в червоний спектр, додаючи роботам афективного виміру. Червоний колір стає знаком дестабілізації, сигналом тривоги, який перетворює документальний жест на поетичне свідчення.

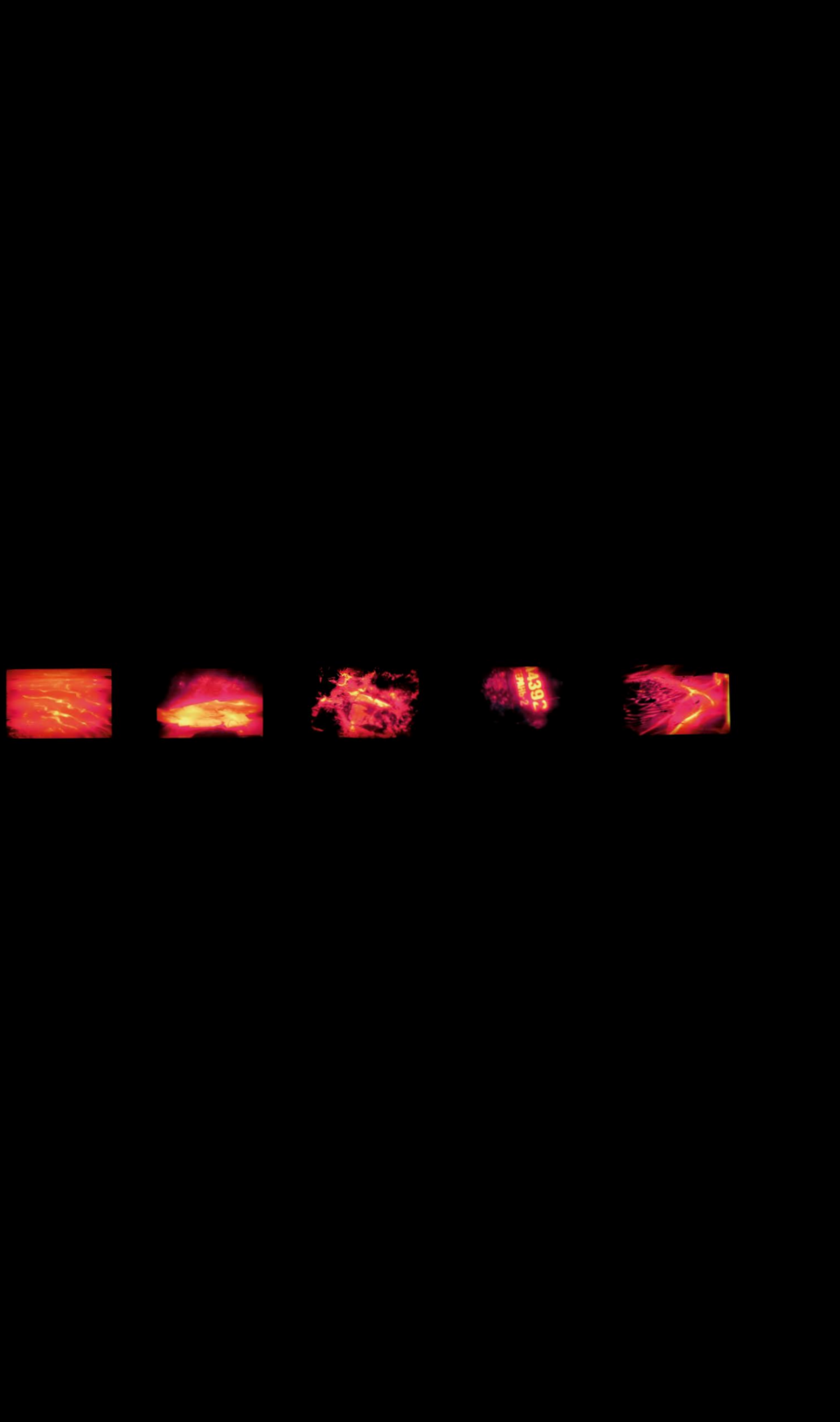
ЧЕРВОНИЙ, ПОМАРАНЧЕВИЙ, ЖОВТИЙ, ЗЕЛЕНИЙ, СИНІЙ, ЧОРНЕ

Одним з улюблених занять у дитинстві було пірнати під воду, розплющувати очі у спробі навігувати морським дном і вирішувати нагальні дитячі підводні справи. Розпливчасте зображення, приблизне розуміння осі координат: ліво-право-верх-низ і сині губи. Вдивляння у море ставало вдивлянням крізь море, і якщо пам'ятання зображеннями виявляється правдою, то спогади про море в мене достатньо розмиті. Навігувати невизначеністю, читати уривками, через спотворення й умовність. Море навмисно вводить в оману, дезорієнтує, затемнює та оприявнює непрозорість, повертає собі.

Занурюючись під воду на рекордну для свого часу глибину, морський біолог Вільям Бібі був одним із перших, хто описав океан як оптичне середовище, що обмежує або ж формує візуальне сприйняття подібно до фільтру. Спускаючись у футуристичній конструкції на кшталт біотехносфери, він помітив, як один за одним зникають кольори, поступово розшаровується і вицвітає веселка аж до повної темряви. Безконтрольне зникання засвідчене спектрометром.

У повторних спробах зафіксувати плинне пірнаю з камерою і міркую, чи можлива документальність в умовах явної непрозорості. Най(не)очевидніші речі стають усталено поетичними. Згадую про картину Валентина Хруща «Одеська вологість» і як мій друг В. переплутав мій телефон зі своїм в один одеський вечір — на обидвох була заставкою ця картина. Робота написана широкими абстрактними акварельними мазками і нагадує відбиток тіла одеського повітря, скоріше свідчення, ніж художній жест. Як майже непомітне втручання в лівому куті — фрагмент упаковки фотоплівки Agfa. Ще одна спроба розгледіти й зафіксувати це одвічне вештання в морському тумані та знайти в ньому місце для себе.

Прийняти непрозорість, загубити червоний, помаранчевий, жовтий, зелений і синій, аби віднайти чорне.

НІНА ЛАГУТА народилася 1994 року в Новій Каховці. Мультидисциплінарна мисткиня, працює переважно з керамікою, текстилем та воском. У своїй практиці досліджує, як особиста і колективна травма проявляється і трансформується в тілі — фізичному та психологічному рівні. Ніна розмірковує про вразливість тіла і його здатність до відновлення, про досвіди тілесної відчуженості, коли внутрішні процеси постають як неконтрольовані й водночас чужі.

Художниця наразі мешкає в Києві. Викладає скульптуру в інклюзивній майстерні Workshop Possibilities для нейровідмінних художників.

«LETTERS TO YOU / 2025»

Проєкт досліджує досвід самотності й відчуження, що супроводжує життя тих, хто працює на морі чи в океані — науковців і моряків, чия щоденність розгортається далеко від суші та звичного соціуму.

Для мисткині ця тема глибоко особиста: її дитинство минало в родині, де батько був капітаном судна. Постійне очікування близької людини ставало фоном життя, а море — символом дистанції та неподоланності. Як суходіл картографований майже повністю, а океанічні глибини досліджені лише на чверть, так і в міжособистісних стосунках є те, що проговорюється, і те, що назавжди залишається невимовним.

Інсталяція складається з листів, виготовлених із дикої глини та біопластику на основі водоростей. Листи поступово заростають мікроорганізмами, стираючи можливість прочитання — як знак перерваного зв'язку.

Море у цьому проєкті постає водночас як простір віддаленості й невідомого та як матеріал для інтимного діалогу. «Letters to you / 2025» перетворює океанську тишу на мову, що дозволяє доторкнутися до чужої самотності й почути її як власну.

АЛІНА РАДОМСЬКА народилася 1996 року в Одесі. Мисткиня і дизайнерка, працює з фотографією, у роботах досліджує «відсутності» та їхній вплив на простори й людські стосунки. Практика Аліни зосереджена на вивченні дистанції між спостерігачем та об'єктом спостереження, а також на осмисленні відчуття втрати й самотності.

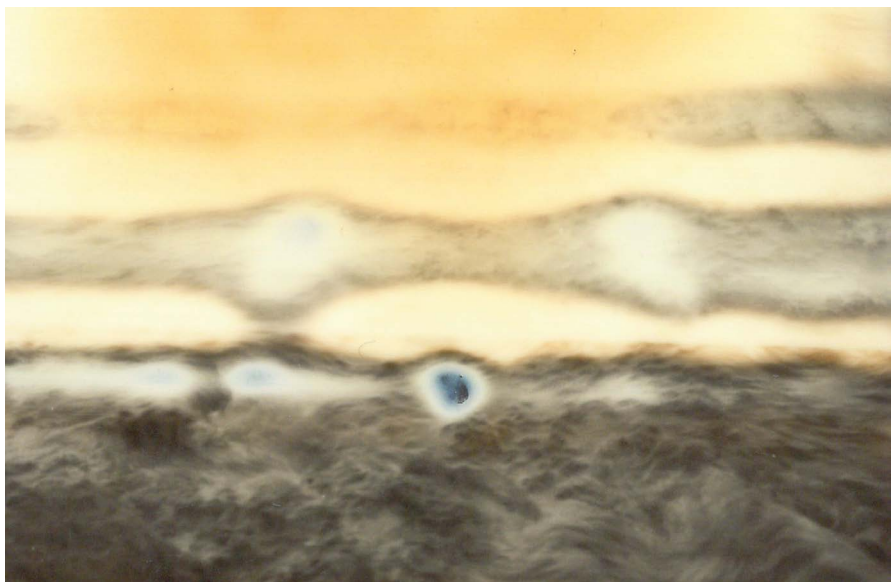
Навчалася у Школі фотографії Віктора Марущенка (2018). Брала участь у публікації «To Hope» (2023) та груповій виставці «Moya ridna» (2022). Живе і працює між Одесою та Києвом.

«РЕМІНІСЦЕНЦІЇ»

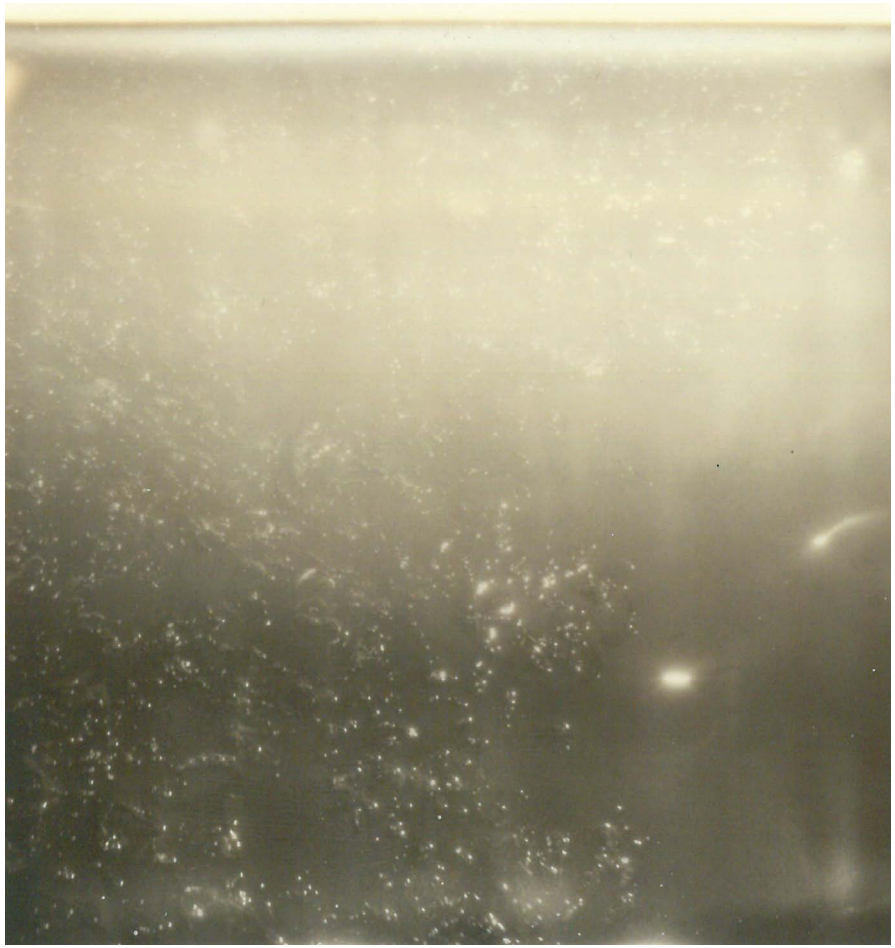
Це серія робіт, у якій особистий погляд на море поєднується з матеріальними слідами наукової історії. Знімки Чорного моря комбінуються з текстилем. Але тканина тут не випадкова: це наволочки з постільного інвентарю експедицій на острів Зміїний. Вони пам'ятають інший час — коли море було полем досліджень, а щоденність науки мала свій ритм і побут.

Після початку повномасштабної війни ці експедиції припинилися. Постільний інвентар, списаний і розпроданий, став майже беззловесним свідком втрати цілого наукового простору. У руках мисткині він набуває нового життя: як носій пам'яті, що зберігає не лише функцію, але й відлуння місця, до якого доступ сьогодні втрачено.

Фотографії моря, стають образом, який поступово віддаляється. Це вже не прямий досвід, а ремінісценція — спогад, який трансформується, щойно ми повертаємося до нього.

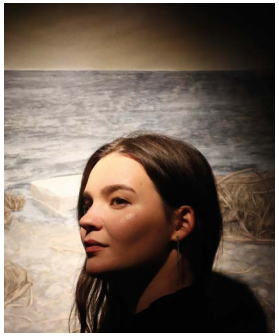

Чи зникає пейзаж із нашої уяви, коли ми втрачаємо можливість його бачити? Чи він лише змінюється, набуваючи нових форм у внутрішньому просторі спомину?

«Ремінісценції» розгортають цю напругу між присутністю й відсутністю, фізичним та уявним. Вони нагадують, що пам'ять — це теж тканина: така ж крихка, піддатлива змінам, здатна берегти в собі відбитки моря, навіть коли воно стає недосяжним.

СОФІЯ ГОЛУБЕВА народилася 1997 року в Одесі. Працює з живописом, графікою, мозаїкою, керамікою, інсталяцією та перформансом.

Мисткиня досліджує теми пам’яті, втрати і вразливості — особистої та колективної, простежуючи, як війна й інші сили впливають на простір, тіло та повсякденне життя. У роботах часто звертається до понять дому, родини та зв’язку, залучаючи до проєктів рідних. Також художниця досліджує, як цифрова епоха впливає на мову мистецтва, особливо живопису.

Має ступінь магістра з образотворчого мистецтва Київської академії мистецтв (2021), закінчила курс «Сучасне мистецтво» в Київській академії медіамистецтв (2021), навчалася на програмах Fine Art і Art in Context у Берлінському університеті мистецтв (2022–2025).

Брала участь у міжнародних резиденціях (Exter, Berlin Art Institute; Desire Lines, Begehungen Festival; Malt AIR, Maltfabrikken) та отримала гранти від Представництва ЄС в Україні, Фонду Ернста фон Сіменса, Данського мистецького фонду.

Роботи мисткині демонструвалися в музеях і галереях України, Німеччини та Данії, а також публікувалися у Tagesspiegel, FAZ, Monopol, TAZ та інших виданнях. Живе і працює між Одесою та Берліном.

«МОРЕ ДИВИТЬСЯ НА ТЕБЕ, КОЛИ ТИ ДИВИШСЯ НА МОРЕ»

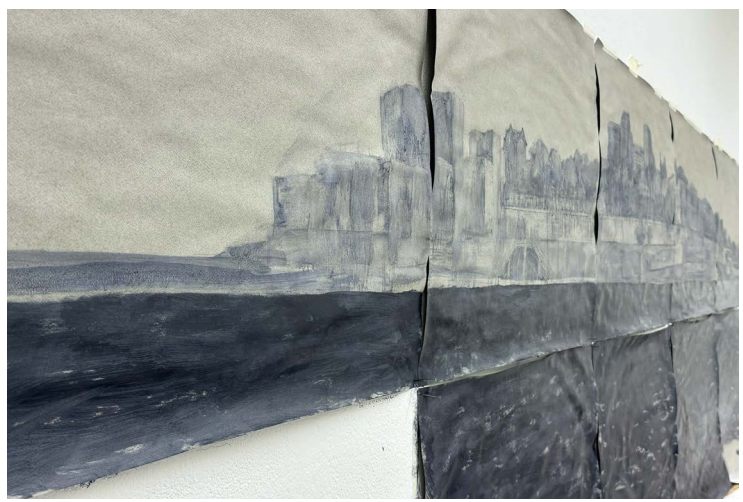
На виставці представлено два проєкти, що по-різному досліджують взаємини людини й моря.

У живописній роботі «Море дивиться на тебе, коли ти дивишся на море» перспектива перевертається: не людина споглядає море, а море дивиться на нас. Мисткиню цікавить уявна позиція «очей моря» — точка, з якої можна побачити берег із відстані, нині недосяжної через воєнні обмеження. Це бачення розкриває море як свідка й учасника історії, який водночас захищає і тривожиться. Його хвилювання стає відчутним у ритмах води — немов реакція на постійні втручання людини, хаотичну забудову та привласнення берегової лінії.

Цей проєкт продовжує серію робіт «40×30×20», присвячену трансформаціям одеських пляжів у час війни та соціальних змін. Звукова складова створена у співпраці з композиторкою Ксенією Костіною: в останній день перебування в Одесі Софія зафіксувала удари хвиль об пірс, що звучать у ритмі тривоги й протесту. Використовуючи ці записи, Ксенія створила аудіокомпозицію, у якій море набуває голосу — схвильованого.

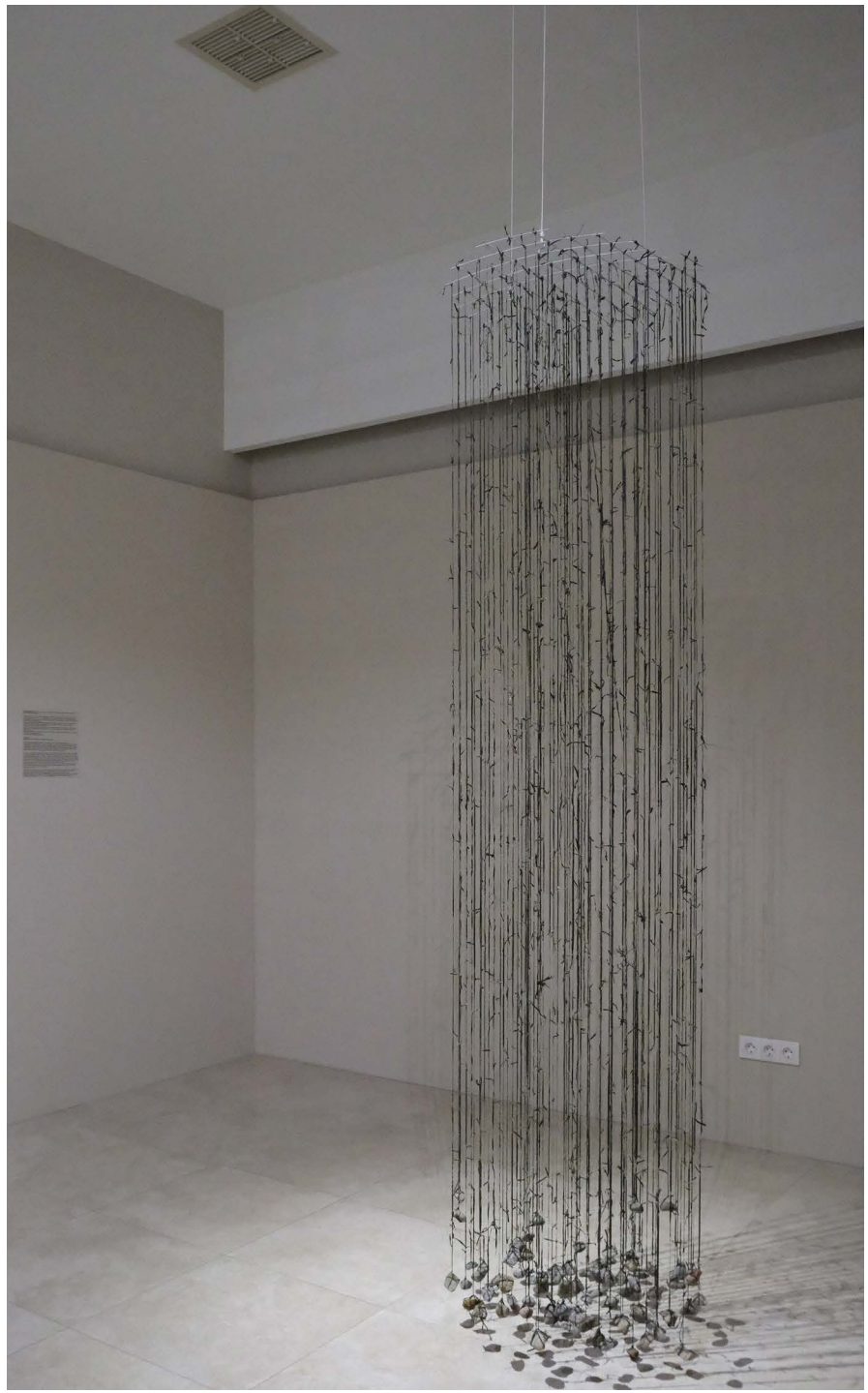

«ЖИТТІ»

Проєкт «Житті» — тендітна, але стійка конструкція з водоростей, сплетених у довгі нитки, що тримають каміння, — метафора людського існування, символ крихкості життя й водночас стійкості. Камені іноді зісковзують і падають, але ці завали не руйнують інсталяцію, а навпаки — увиразнюють її сенс.

Перша версія інсталяції була створена у місті Ебельтофт (Данія) з місцевих водоростей. Виконана тепер з одеських матеріалів, вона набуває нового локального виміру, вкорінюючись у конкретний ландшафт і контекст.

«ЛИСТ МОРЮ»

02.10, 7:00

З довготривалого проєкту «Розмови з морем»

Коли я приїжджаю в Одесу, перше, що роблю, — це їду до моря. Неважливо, чи я з валізою або великим рюкзаком, виспана чи ні.

Цей лист я написала 2.10 о 7-й ранку — приблизно за годину після приїзду в Одесу й місяця розлуки. Ця робота продовжує мої роздуми про сприйняття моря як суб'єкта, співрозмовника.

У листі я поетично висловлюю думки з надією, що море їх «прочитає». Коли хвилі забирають написане, для мене це стає своєрідним актом прочитання. Море торкається слів хвилями, прочитуючи мій лист.

Відтепер хочу писати такі листи щоразу, коли повертаюся до Одеси.

Під час резиденції мене особливо зачепила метафора цвітіння води, коли спочатку все «розквітає», а потім гине від нестачі кисню.

Життя і смерть — дуже близько одне до одного.

Привіт, море.

Я сумувала.

Нещодавно дізналася, що ти цвітеш.

Спочатку в тобі бурхливо розмножуються водорості — життя палає, утворюючи зелені плями. Але потім усе вимирає, бо вміст кисню різко падає, і виникають «мертві зони».

Цвітіння — це коли краса і небезпека дуже близько.

Життя і смерть — завжди близько.

Це літо, напевно, було виснажливим. Я чула, що цього року пляжний сезон «побив рекорди», що на пляжах було людно...

А вчора взагалі хлинула страшна злива.

До скорої зустрічі, море.

Прочитай, коли матимеш час.

Твоя Софія.

ПОДЯКИ

Щиро вдячні: директору НАНЦ Євгену Дикому, експертці з комунікації проєкту EU4EMBLAS Олені Марушевській; проєкту ЄС–ПРООН «Європейський Союз задля посилення екологічного моніторингу в Чорному морі» (EU4EMBLAS); члену-кореспонденту НАН України, доктору біологічних наук Галині Григорівні Мінічевій (ІМБ НАН України); кандидату географічних наук Віктору Коморіну (УкрНЦЕМ); кандидату геологічних наук Сергію Кадуріну (ОНУ); Анастасії Чигарьовій (УкрГМІ, НАНЦ); океанографці Наталії Дікул (НАНЦ); кандидату біологічних наук Світозару Давиденку (ІЗ НАН України); начальнику відділу фізичної океанографії та математичного моделювання Юрію Диханову (УкрНЦЕМ); начальнику відділу аналітичних досліджень та організації моніторингу Юрію Олейнику (УкрНЦЕМ); Юрію Попову (УкрНЦЕМ); Вадиму Большакову (УкрНЦЕМ); Олександру Філоненку; Андрію Мельнику; Валерію Волкову; Михайлу Реві; Анастасії Шамші; Зеленому театру; Американському дому в Одесі; Музею сучасного мистецтва Одеси; незалежному медіа «Море людей».

Кураторки проєкту:
Поліна Пискурьова (ГО «КУТ»);
Тетяна Тадай (культурний проєкт «СНОБИ»).

ЗМІСТ

Передмова 3
Точка «Чарлі» 4
День Нептуна 36
Аморе, море, біг хвиль. Наталія Дікул 52
Ім'я моря. Поліна Пискульова 54
Війна і море. Галина Мінічева 60
Без назви. Олена Марушевська 66
Від припливів до відпливів 68
Подяки 120

Від припливів до відпливів
КАТАЛОГ

ISBN

Кураторки проєкту:
Поліна Пискурьова (ГО «КУТ»);
Тетяна Тадай (культурний проєкт «СНОБИ»).

Книжковий дизайн та верстка:
Ярослава Ковальчук

Шрифт:
Aptos, More Pro

Формат: 145x215 mm
Тираж: 00 екземплярів

Друкарня: Publish Pro
Видавець і виготовлювач: ФОП Лопатіна О. О.
www.publishpro.com.ua тел.: +38 044 501 36 70
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК No5317
від 03.04.2017

© Усі права застережено.